

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Jan Navrátil

**Problematika začlenění Podkarpatské Rusi do
Československé republiky**

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Jan Navrátil**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Just, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2011

Hodnocení:

Bibliografický záznam

NAVRÁTIL, Jan. *Problematika začlenění Podkarpatské Rusi do Československé republiky*. Praha, 2011. 67 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí práce PhDr. Petr Just, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce *Problematika začlenění Podkarpatské Rusi do Československé republiky* se zabývá zkoumáním těch politických fenoménů, které vyústily ve skutečnost, že se v důsledku první světové války, a s tím souvisejícího rozpadu rakousko-uherské monarchie, teritorium dříve známé jako *Uherská Rus* stalo po roce 1918 součástí Československé republiky, a to pod novým názvem *Podkarpatská Rus*. Ukazuje, jaký postoj k otázce budoucnosti své domoviny zaujímali přední rusínští představitelé doma i v emigraci, a jak se k možnosti inkorporace tohoto území do rámce nového státu stavěli českoslovenští představitelé. Okrajově jsou rovněž zmíněna stanoviska dalších zainteresovaných stran, zejména pak postoj nového maďarského státu, jehož se změna jurisdikce tohoto území dotkla nejvíce.

Annotation

Bachelor thesis *The Problem of Incorporation of Carpathian Ruthenia into Czechoslovak Republic* deals with political phenomenons that lead to the fact that the territory of former Austro-Hungarian Monarchy, inhabited by Carpatho-Rusyns, became after the First World War a part of the newly established Czechoslovak Republic. It analyzes and summarizes views and approaches of both Ruthenian and Czechoslovak representatives. There are also mentioned views of other stakeholders, especially the new Hungarian state.

Klíčová slova

Československo, Podkarpatská Rus, politika, autonomie

Keywords

Czechoslovakia, Carpathian Ruthenia, politics, autonomy

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 20. 5. 2011

Rád bych poděkoval vedoucímu mé práce panu PhDr. Petru Justovi, Ph.D. za trpělivost, ochotu a cenné rady.

Upřímný dík za ochotnou pomoc a cenná doporučení patří rovněž panu PhDr. Bohdanu Zilynskému.

Dále bych rád poděkoval mým rodičům, rodině Scharffově a Zouharově, bez jejichž vytrvalé velkorysé podpory a posilující víry v mé snažení by tato práce rovněž nemohla být napsána.

Zvláštní poděkování pak patří Petru Falcovi, Ondřeji Štecovi, Karlu Bémovi, Janu Votřelovi a Natalii Szurmanové, jakož i mnoha dalším lidem, kteří mne v mé práci nejrůznějším způsobem podporovali. Jména všech zde z pochopitelných důvodů nemohou být zmíněna, přesto i jim patří můj dík.

Obsah

Obsah.....	7
Úvod.....	8
1. Podkarpatská Rus jako součást Uherského království (do roku 1918).....	10
1.1 Pozice Rusínů v rámci Uher (XVI. stol. - 1848).....	12
1.1.1 Revoluce 1848/49 a počátky rusínského národního probuzení.....	13
1.1.2 Od porážky revoluce k rakousko-uherskému vyrovnání (1849 - 1867).....	16
1.1.3 Rusíni v obnovených Uhrách (1867 – 1917).....	19
1.2 Rusínská diaspora v USA.....	23
2. Rozpad Rakouska-Uherska a národnostní otázka.....	25
2.1 Vývoj stanoviska amerických Rusínů během roku 1918.....	26
2.2 Uherská varianta řešení rusínské otázky.....	32
2.3 Rusínské národní rady.....	36
2.4 Rusínské úvahy o samostatnosti.....	39
3. Rok 1919 a vítězství československé varianty.....	44
4. Status Podkarpatské Rusi v rámci Československé republiky.....	49
5. Závěr.....	54
6. Summary.....	56
7. Seznam použitých pramenů.....	57
8. Seznam zkratek.....	61
9. Přílohy.....	62

Úvod

Potiská nížina a svahy přilehlých hor tvoří jádro území karpatských Rusínů. To bylo před rokem 1918 známé jako *Uherská Rus*,¹ a už od 11. století zůstávalo trvale integrováno do územně-politického rámce Uherského státu. V důsledku geopolitických změn souvisejících s výsledky první světové války, připadl v roce 1919 tento region pod jménem *Podkarpatská Rus*² nově vzniklému Československu. Jeho součástí byl pak *de iure* až do ledna 1946, *de facto* však pouze do března 1939. Dnes je toto území pod názvem *Zakarpatská oblast* (Закарпатська область) součástí Ukrajiny. V předkládané práci se zaměřuji na bližší prozkoumání těch jevů, které zapříčinily, že se teritorium Podkarpatské Rusi stalo součástí Československa. Jádrem mé práce jsou tedy události let 1918-20.

Jaká byla pozice Rusínů³ coby jedné z mnoha národnostních menšin v královských Uhrách? Jaké byly jejich státoprávní úvahy a požadavky před rokem 1918? A jak se tyto úvahy vyvíjely v kontextu konce první světové války a rozpadu rakousko-uherské monarchie? Jak se k problému nového státoprávního vymezení rusínského národa stavěla početná a vlivná rusínská diaspora v USA? Jaký postoj k rusínské otázce zaujímaly válčící velmoci, a jak se k deklarovanému právu Rusínů na sebeurčení (na základě 14 bodů amerického prezidenta Wilsona) stavěly okolní státy (zejména tedy Maďarsko, Československo, ale též Polsko, Ukrajina, Rumunsko či Rusko), respektive jejich národní politické reprezentace? A díky

---

1 „Území Uherské Rusi nebylo nikdy zcela přesně geograficky definováno. Do roku 1918 se pod tento název v podstatě zahrnovalo i území severovýchodního Slovenska, v němž žilo rusínské obyvatelstvo. Jelikož nebyly přesně stanoveny etnické hranice slovenského a rusínského osídlení, nebyly a ani nemohly být stanoveny hranice Uherské Rusi. Později se, zvláště na slovenské straně, pojem Uherská Rus začal vztahovat jen na území Podkarpatské Rusi.“ Citováno podle: Švorc, P. (2007). *Zakletá zem. Podkarpatská Rus 1918-1946*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 263.

2 Název *Podkarpatská Rus* byl oficiálně zaveden tzv. Generálním statutem ze dne 18. 11. 1919. Následně byl též zakotven v Ústavní listině Československé republiky z r. 1920. Po územně-správní reformě z r. 1927 se pak oficiální název změnil na *Země Podkarpatoruská*. V době po vzniku ČSR se však běžně používala též označení *Rusínsko*, *Rusínie*, případně *Uhro-Rusínie*, *Karpatská Rus* a mnohá další, což, mimo jiné, svědčí o složitém procesu integrace tohoto území s novým státem. Autor této práce se rozhodl přidržet v českém prostředí všeobecně rozšířeného a srozumitelného termínu Podkarpatská Rus.

3 Autor této práce si je vědom, že odborná diskuze o národní příslušnosti obyvatel Podkarpatské Rusi (Zakarpatské oblasti Ukrajiny) není dodnes ukončena. Ztotožňuje se však s tím proudem uvnitř akademické obce, který vnímá Rusíny jako svébytný a samostatný národ. Blíže k této otázce např.: MAGOCSI, Paul Robert: *Rusíni a jejich vlast*. Česká expedice, Praha 1996 a mnohé další práce tohoto autora.

kterým okolnostem nakonec ze všech možných (nebo i jen zvažovaných) variant zvítězila právě varianta československá? To jsou základní otázky, na něž ve své práci hledám odpověď.

Na závěr se v práci zaměřuji na reálný výsledek všech těchto procesů a jednání. Tedy především na to, jak bylo postavení Podkarpatské Rusi v rámci Československa zakotveno v mezinárodních smlouvách jež ČSR podepsala (smlouvy *Trianonská* a *Saint-Germainská*), jak se nová situace projevila v konkrétních právních normách Republiky československé (Ústava z roku 1920, jakož i další zákony a nařízení), a také jak se tato situace následně odrazila v každodenní politické praxi a v životě obyvatel Podkarpatské Rusi.

1. Podkarpatská Rus jako součást Uherského království (do roku 1918)

Slovanské kmeny přišly na teritorium Podkarpatské Rusi na přelomu 6. a 7. století, aby zde nejprve existovaly v rámci protostátu Bílých Chorvatů, později (do počátku 9. století) pod nadvládou Avarů, jejichž moc byla vyvrácena díky útokům vojsk Karla Velikého a vpádem Bulharů do Potisí. Zánik státu Avarů a oslabení moci Franků, jež následovalo po smrti Karla Velikého († 814), zapříčinily určité mocenské vakuum, které umožnilo jistou konsolidaci zdejších slovanských kmenů. Ta umožnila definitivní ovládnutí Potiské nížiny a karpatského předhůří těmito kmeny. V letech největšího rozsahu Velkomoravské říše ovládal kníže Svatopluk západní a střední část Horního Potisí. Údolí Tisy a oblast Marmaroše pak zase spadaly pod vládu bulharského cara Simeona I.⁴ Poté, co kníže Svatopluk vyhnal roku 885 z Velké Moravy učedníky věrozvěsta Metoděje, odešli tito do Bulharska, a podle některých indicií to byli právě oni, kdo během své cesty přinesli křesťanství mezi kmeny karpatských Slovanů,⁵ kteří jsou z pramenů známi jako *Rutheni* (Rusíni).⁶ Činnost misionářů přitom byla zaměřena především na místní velmože. Prosté vesnické obyvatelstvo zůstávalo ještě dlouho věrné svým pohanským zvykům.

Příchod maďarských kmenů do Karpatské kotliny se pojí s rokem 896, kdy pod vedením legendami opředeného *gyuly* (vojenského náčelníka) Arpáda překonaly Verecký průsmyk. Z úbočí Karpat pokračovaly do Panonské nížiny, odkud podnikaly své výpady proti Velké Moravě, kterou posléze také rozvrátily. Teprve po porážkách v bitvách na Lechu (955) a u Adrianopole (970) se kočovné maďarské kmeny definitivně usazují a vyměňují nomádský

---

4 Pop, I. (2005). *Stručná historie států. Podkarpatská Rus. Praha: Libri*, s. 16-18.

5 HADŽEGA, Vasil: Přehled církevních dějin na Podkarpatské Rusi. In: *Podkarpatská Rus : Sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi*. Podkarpatoruské nakladatelství, Bratislava 1936, s. 270-278.

6 Nejednoznačné vymezení Rusínů jakožto etnika, představovalo mnohaletý problém také z lingvistického hlediska. Dokud byla oficiálním úředním jazykem v Uhrách latina, objevují se tito v pramenech jako *Rutheni*. Tak např. ve 30. letech 19. století napsal přední rusínský národní buditel Michail Lučkaj-Pop (1789-1843) latinsky šestisvazkové *Dějiny karpatských Rusínů (Historia Carpatho-Ruthenorum)*. Poté, co r. 1840 převzala v Uhrách roli úředního jazyka maďarština, rozšířilo se pojmenování Uhrorusové, resp. uherští Rusové (*magyarhoni oroszok*). Před rokem 1918 Rusíni sami o sobě mluvili jako o *Uhrorusech* či *Karpatorusech*, ale také jako o *Rusínech*, což záleželo na národně-politické orientaci té které konkrétní skupiny.

způsob života za usedlý a pohanské obyčeje za křesťanství. Z teritoria Podkarpatské Rusi však již neodejdou, naopak se soustřeďují na postupnou konsolidaci své moci na obsazeném území - uherský kníže Štěpán je pokřtěn roku 994⁷ a v roce 1001 se pak Uhry stávají královstvím. Území budoucí Podkarpatské Rusi plní v této době roli hraniční a nárazníkové zóny. Hřebeny karpatských hor pokryté neprostupnými pralesy tvoří přirozenou bariéru, jež chrání uherský stát před nájezdníky z východu.

Systematická a cílená kolonizace podkarpatoruských komitátů začala až ve druhé polovině 13. století, tedy až poté, co se karpatskými horskými průsmyky roku 1241 do Dunajské kotliny dovalil ničivý proud mongolských nájezdníků, jimž jenom v Uhrách padlo za oběť odhadem 15-20% veškeré populace.⁸ Tato tragická zkušenost poukázala na potřebu lepší ochrany severovýchodního okraje království. Proto byla z popudu krále Bély IV. (1235-1270) brzy po mongolském ústupu zahájena kolonizace zdejších doposud jen řídké a nesouvisle osídlených oblastí.⁹ Kolonisté sem přišli ve dvou hlavních vlnách. Během první vlny – ve druhé polovině 13. století – obsadili na základě tzv. německého kolonizačního práva především úrodné nížiny podél řek. Druhá kolonizační vlna pak časově spadá do 14. a 15. století. Uskutečnila se podle valašského kolonizačního práva a soustředila se na dosídlení výše položených podhorských oblastí. V nížinách vhodných pro zemědělskou výrobu, řemeslo a obchod se v rámci první kolonizační vlny prosadil zejména živel maďarský a německý, kdežto aktivizace slovanských Rusínů je spojena s druhou zmíněnou kolonizační vlnou.

František Gabriel, autor studie mapující sociální vývoj Rusínů, o tom píše:

„Valašské právo přinesli na Podkarpatskou Rus v prvých počátcích skuteční Valaši-Rumuni, kteří s expansí rumunského živlu dostávali se ve XIV. a XV. století ze Sedmihradska i do tohoto kraje a usazovali se zde, podvolující se přání královskému i jednotlivých vrchností, po celé podhorské, později i horské oblasti této země. Mezi těmito Rumuny bylo však od samého počátku valašské kolonisace přimíšeno velice mnoho Rusínů, které poutalo s Rumuny nejen stejné zaměstnání životní, nýbrž i společná odlišnost od Maďarů po stránce náboženské

⁷ Podle tradice byl Štěpán pokřtěn přímo svatým Vojtěchem, viz PRAŽÁK, Richard: Česko-maďarské vztahy. In: KONTLER, László: *Dějiny Maďarska*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001, s. 432.

⁸ Kontler, L. (2001). *Dějiny Maďarska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 65.

⁹ Pop, I. (2005). *Stručná historie*, s. 26-28.

(obojí byli pravoslavní) a národnostní. Od XV. století opírala se již tato kolonisace výhradně o Rusíny, rumunský živel zůstal omezen na Marmaroš.¹⁰

1.1 Pozice Rusínů v rámci Uher (XVI. stol. - 1848)

Rusínské obyvatelstvo severovýchodních Uher žilo koncentrovaně především v župách (komitátech) Ung, Bereg, Ugoča a Marmaroš. V menší míře potom v župách Šarišské, Zemplínské a Slabočské.¹¹ Ačkoliv představovali na Podkarpatské Rusi dominantní složku populace, dlouhodobě patřili k neprivilegované vrstvě chudých venkovanů, především horských pastevců. V průběhu 16. století se z původně osobně svobodných horalů stávali v čím dál větší míře nevolníci, zatížení novými platbami a povinnostmi, jež je stále více připoutávaly k půdě. Ta je však – zejména v odlehlých horských oblastech Podkarpatské Rusi – mohla jen obtížně uživit. Proces znevolňování rolníků akceleroval v Uhrách zvláště po porážce mohutného selského povstání pod vedením Jiřího Dóži na jaře a v létě 1514, které zachvátilo také rusínské oblasti Uher.¹² Vůči maďarské vrchnosti navíc představovali Rusíni opozici nejen národně-jazykovou, ale také náboženskou. Hlásili se totiž v naprosté většině k pravoslavné větvi křesťanství, kdežto maďarská populace inklinovala ke katolicismu.

Pokusem o řešení konfesních sporů mezi převážně katolickou vrchností a pravoslavnými poddanými se stalo vytvoření tzv. *Užhorodské církevní unie* roku 1646. Tím byla, po vzoru *Brestské unie* z roku 1596, v Uhrách vytvořena řeckokatolická (uniatská) církev, jež si zachovala pravoslavný (byzantský) obřad, při současném uznání jurisdikce římského papeže. K řeckokatolické církvi se posléze přihlásila naprostá většina uherských Rusínů.

Situace příslušníků rusínského etnika v Uherském království byla definována několika základními faktory. Jeden z určujících pak představoval vztah vládnoucího maďarského národa vůči nemaďarským (především slovanským) menšinám. Jednu z těchto národnostních

¹⁰ GABRIEL, František: Přehled vývoje sociálně-hospodářských poměrů na Podkarpatské Rusi v minulosti. In: *Podkarpatská Rus: Sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi*. Podkarpatoruské nakladatelství, Bratislava 1936. s. 43-52.

¹¹ Viz mapu uherských žup v příloze.

¹² Gabriel, F. (1936). *cit. d.*, s. 47-48.

menšin představovali vedle Slováků, Chorvatů či Srbů také Rusíni. Ti patřili k ekonomicky nejchudším a kulturně nejzaostalejším obyvatelům habsburské monarchie, k těm, jejichž národnostně-emancipační vývoj pokročil během staletí nejméně. Na rozdíl od jiných nevládních národů habsburské monarchie, například Čechů, Poláků nebo Chorvatů, nemohli Rusíni, podobně jako Slováci, své národní aspirace podpořit odkazem na svou dřívější slavnou minulost, která by legitimizovala požadavky národní inteligence na autonomní rozvoj vlastního etnika. Zásadním problémem Rusínů byla skutečnost, že v důsledku nepříznivého socioekonomického vývoje teritoria na němž žili, postrádali takřka úplně vrstvu vlastní inteligence, která by mohla sehrát obrozenecko-buditelskou roli, podobnou té, jakou tento segment národa plnil ve stejné době třeba v Čechách. Ve 40. letech 19. století se proto už rusínská společnost nacházela na prahu zániku své národní identity. Hospodářská a kulturní zaostalost se tak nutně projevila také v nízké úrovni jejího národního sebeuvědomění. Jako celek neměla pro sebe vyjasněny základní otázky své existence – totiž kým tito lidé vlastně jsou – Rusy, Rusíny, Malorusy, resp. Ukrajinci? Nepočetná vrstva rusínské inteligence se až na výjimky rekrutovala především z řad místního řeckokatolického duchovenstva. Tito lidé se však příliš nezajímali o kulturní a národní povznesení svých věřících. Vrstva kněží, ve snaze přiblížit se tzv. vyšším kruhům, totiž inklinovala povětšinou k vyspělejší a „světovější“ maďarské kultuře, prostí rolníci – v naprosté většině negramotní - se tehdy zase spíše než národnostně vymezovali konfesionálně, což proces odnárodňování dále urychlovalo.¹³

1.1.1 Revoluce 1848/49 a počátky rusínského národního probuzení

O národním obrození podkarpatských Rusínů lze tedy hovořit v podstatě až v souvislosti s revolučními událostmi let 1848/49. Jelikož však většina řeckokatolického duchovenstva byla orientována prouhersky, prvotní impuls musel přijít z vnějšku. Role

---

¹³ Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 11-12.

inspirátorů se zhostili národnostně uvědomělejší Slováci, a prostředím, kde mohly ideje rusínské národní obrody vykristalizovat, se stal východoslovenský Prešov.¹⁴ Do čela tohoto hnutí se postavili kanovník řeckokatolického biskupství v Prešově Alexandr Duchnovič¹⁵ a báňský úředník Adolf Dobrjanskyj.¹⁶ Duchnovič už v roce 1847 sestavil a vlastním nákladem vydal první učebnici pro lidové školy psanou v hovorové rusínštině (*Knižnica školnaja dlja načínajuščich*). Ta sice nebyla školskými úřady oficiálně schválena, přesto si mezi Rusíny získala značnou oblibu a dočkala se několikerého vydání. Během revoluce 1848/49 se Duchnovič podílel na aktivitách skupiny rusínských buditelů kolem A. Dobrjanského, byť nesídlil plně jeho radikální protimaďarské názory. Dobrjanskyj¹⁷, jenž byl obeznámen s úsilím, jež za rovnoprávnější postavení svých národů v rámci monarchie vyvíjeli jak Češi tak i Slováci (byl v kontaktu s J. M. Hurbanem, L. Štúrem, ale také F. Palackým a F. L. Riegrem), přijal za svou myšlenku austroslavismu a vypracoval program, v němž požadoval sjednocení Rusínů z Uher, Haliče i Bukoviny v jedné provincii v rámci habsburské monarchie. Tento projekt pak představil v lednu 1849 v čele delegace uherských Rusínů ve Vídni na audienci u nového panovníka Františka Josefa I. Vídeňský dvůr, jehož mocenská pozice byla v důsledku revolučních událostí posledních měsíců v tu chvíli ještě značně nejistá, pochopitelně uvítal jakýkoliv nesoulad uvnitř vzbouřeného uherského tábora, a alespoň na oko vyšel zpočátku Rusínům vstříc,¹⁸ čímž částečně neutralizoval revoluční náboj vzbouřenecké uherské vlády. V dubnu 1849 pak Duchnovič publikoval ve Lvovských novinách *Zorja Halyccka* článek *Situace Rusínů v Uhrách*, jehož cílem bylo nejen informovat haličské Rusíny o vlastní situaci, ale také

---

14 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 12-13.

15 Alexandr Duchnovič (1803-1865), řeckokatolický kněz, národní buditel Rusínů, spisovatel, básník, novinář, vydavatel. Jeden z tvůrců koncepce samostatného rusínského národa. Blíže viz: Pop, I. (2008). *Podkarpatská Rus. Osobnosti její historie, vědy a kultury*. Praha: Libri, s. 66-68.

16 Adolf Dobrjanskyj (1817-1901), původně báňský úředník, později politik, státní úředník, publicista. Jeden z hlavních průkopníků rusínského národního hnutí. Autor Memoranda uherských Rusínů (1849) a dalších projektů federalizace habsburské monarchie, s cílem zajistit národnostní práva Rusínů. Blíže viz: Pop, I. (2008). *Podkarpatská Rus*, s. 57-61.

17 Dodnes ne zcela dořešená rusínská jazyková otázka se dotýká i problému přepisu podkarpatoruských vlastních jmen a místních názvů. Většina vlastních jmen se v dobových pramenech objevuje v několika různých verzích, které bychom mohli označit jako „rusínská“, „ukrajinská“, „ruská“, „maďarská“ a „počeštěná“, apod., podle výchozího jazyka (případně jejich kombinace). Autor této práce dává při přepisu vlastních jmen přednost kritériu *nejčastějšího výskytu v dobových pramenech*. V případě přepisu jmen osob, které zemřely před rokem 1918 (např. A. Dobrjanskyj), dává autor přednost přepisu z rusínské verze jména, ačkoliv v prvorepublikových pramenech převažuje poruštěná (Dobrjanskij) či počeštěná (Dobrjanský) verze; respektive přihlíží k *vůli nositele vlastního jména*, jež se často projevuje v konkrétní politické orientaci dané osoby (např. proukrajinsky orientovaný Sabov a promaďarsky orientovaný Szabó – jedná se v podstatě o totéž příjmení).

18 Pop, I. (2005). *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Praha: Libri, s. 201.

představit výše zmíněný plán, na základě jehož realizace měla být odstraněna panující geograficko-administrativní roztržičnost Rusínů do mnoha různých oblastí, v nichž početně i mocensky dominovala jiná etnika, což dále oslabovalo možnost Rusínů na vlastní efektivní rozvoj.¹⁹ Jelikož nová maďarská revoluční vláda Lajose Kossutha²⁰ nehodlala, ke své škodě, nijak reflektovat práva a požadavky národnostních menšin v Uhrách²¹, a soustředila se pouze na osvobození Maďarů, byli takto zprvu Maďarům loajální Rusíni se svými emancipačními požadavky vývojem dotlačeni na „konzervativní“ prorakouské pozice, kde doufali nalézt více porozumění. Avšak již brzy, poté co se situace v Uhrách z pohledu Vídně poněkud stabilizovala (po porážce maďarského revolučního vojska v bitvě u Világose v srpnu 1849), byl plán na vytvoření jednotné rusínské provincie potichu opuštěn. 19. října 1849 přijal císař František Josef I. ve Vídni novou rusínskou delegaci v čele opět s Adolfem Dobrjanským. Dobrjanskij v souladu s aktuálním politickým vývojem modifikoval své požadavky a předal nyní císaři jedenáctibodové memorandum (*Pamjatnyk Rusynov Uhorskych*), v němž požadoval zakotvení územně-politické, kulturní i jazykové autonomie Rusínů v Uhrách.²² Na realizaci jakékoliv autonomie tohoto druhu však Vídeň, jejíž pozice v konfliktu s rebelujícími Maďary se mezitím stabilizovala, rozhodně nepomýšlela. Určitý výsledek však tyto rusínské aktivity přece jen měly. Koncem října byl, v souvislosti s administrativní reorganizací porevolučních Uher, Dobrjanskij jmenován prvním referentem a vedoucím kanceláře hlavního administrátora nově zřízeného Užhorodského okruhu (tímto administrátorem se stal baron Ignaz von Villetz).²³ Tento nový administrativní celek zahrnoval komitáty Ung, Bereg, Ugoča a Marmaroš. Dobrjanskij následně kontaktoval vzdělané Rusíny a pokoušel se je

---

19 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 202.

20 Lajos Kossuth (1802-1894), maďarský politik, spisovatel a revolucionář, hlavní postava revoluce 1848/49 v Uhrách. Nejprve premiér revoluční vlády (září 1848 – duben 1849), po detronizaci Habsburků a vyhlášení nezávislosti Uher (14. 4. 1849) zvolen prezidentem. Po porážce revoluce strávil zbytek života v exilu.

21 Kontler, L. (2001). *cit. d.*, s. 228.

22 Konkrétně *Pamjatnyk* obsahoval tyto požadavky: 1) rozšíření platnosti *Ústavy 4. března* na uherské Rusíny a uznání rusínské národnosti v uherské korunní zemi; 2) vymezení rusínské území; 3) zavedení rusínské jazyka do škol a úřadů na tomto území; 4) jmenování úředníků a učitelů rusínské původu a jejich platové a karierní zrovnoprávnění; 5) vydávání novin v rusínštině; 6) překlad zákonů a nařízení do rusínštiny; 7) zrušení omezení tisku knih cyrilicí; 8) zastoupení rusínské národnosti při obsazování důstojnických hodností v armádě a ústředních úřadů ve Vídni; 9) zřízení instituce rusínských polních kaplanů v těch vojenských útvech, v nichž většina příslušníků patří k východní církvi; 10) zřízení rusínské gymnázia a právnické akademie v Užhorodě a zpřístupnění univerzity ve Lvově pro Rusíny z Uherska; 11) poměrné zastoupení Rusínů v úřadech těch okresů, kde tvoří Rusíni menšinu (s obdobným zastoupením jiných národnostních menšin v okresech většinově rusínských). Citováno podle: Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 212-213.

23 Viz <http://www.rusinskaobroda.sk/?page_id=385> [cit. 2011-04-28]

zapojit do chodu místní administrativy. Spolu s tím usiloval také o etablování rusínštiny jako úřední řeči. Toto „blýskání na časy“ však nemělo trvat dlouho. Jak se ukázalo, šlo ze strany vídeňského dvora jen o dočasné taktizování a už 28. března 1850 byl, na základě rozhodnutí ministra vnitra Alexandra Bacha²⁴ o likvidaci civilních okruhů v Uhrách, Užhorodský okruh zase zrušen. Nadešlo období konsolidace centrální moci – tzv. bachovský absolutismus – a rusínské naděje na svobodný a autonomní národní a kulturní rozvoj na dlouhou dobu pohasly.

1.1.2 Od porážky revoluce k rakousko-uherskému vyrovnání (1849 - 1867)

Rusínští předáci nedokázali v nových zostřených podmínkách odolat tlaku obnovené centrální moci, což vedlo k několikaletému útlumu obrozeneckého hnutí. Řeckokatolické duchovenstvo, jež bylo hlavním nositelem buditelských snah, se raději záhy přeorientovalo na své zájmy čistě konfesní povahy. Trochu lepší situace panovala mezi Rusíny na východním Slovensku, kteří byli v těsnějším kontaktu se slovenským kulturním prostředím, jež jim poskytovalo větší motivaci k vlastenecké práci. Tak v lednu 1851 ještě řeckokatoličtí duchovní z Michalovců zformulovali *Memorandum zemplínských Rusínů (Pamatnoje pisanije Zemplinskych Rusinov)*, v němž se dožadovali zavedení „ruštiny“ (čímž byla myšlena rusínština)²⁵ do těch okresů Zemplína, kde žijí řeckokatoličtí věřící - což se prakticky krylo s označením pro Rusíny - a jmenování „ruských“ (rozuměj rusínských) úředníků. „Ruštinu“ chtěli nechat zavést v Michalovcích, Strážském, Trhovištích, jakož i v Šamudovcích, Lastomíru a Falkušovcích, které rovněž považovali za rusínské.²⁶ Naplnění ze strany úřadů se však tyto požadavky již nedočkaly.

Roku 1853 byl císařským nařízením rozpuštěn v Prešově působící Duchnovičův literární spolek (*Litěraturnoje zaveděnije Prjaševskoje*), jehož prostřednictvím usilovali lidé

²⁴ Alexander Bach (1813-1893), rakouský konzervativní politik, ministr spravedlnosti (1848-49) a posléze ministr vnitra (1849-59). Považován za symbol obnovy centralizované státní moci a omezování občanských svobod po potlačení revoluce.

²⁵ Pro lepší orientaci při používání pojmů *Rus*, *Rusín*, a *ruský* podotýkám, že čeština, podobně jako ruština, postrádá rozdílná slova pro adjektiva „*rusckij*“ a „*rosijsckij*“, příslušná k substantivům *Rus* a *Rusko*, majících zcela odlišný význam. Adjektivum „*rusckij*“ patří k substantivům *Rus* (země – třeba Podkarpatská Rus) a *Rusín*, nikoliv *Rusko* a *Rus* (příslušník národa). Citováno podle: ŽUPAN, Jevgenij: Vliv ČSR na rozvoj demokracie na Podkarpatské Rusi mezi dvěma světovými válkami. In: *Vznik ČSR 1918 a Podkarpatská Rus (Sborník z mezinárodní konference v Praze)*. Česká expedice, Praha 1999, s. 13.

²⁶ Haraksim, L. (1961). *K sociálnym a kultúrnyim dejinám Ukrajincoiv na Slovensku do roku 1867*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, s. 169.

kolem Duchnoviče o vytvoření jakési platformy, na níž by se sjednotili národně orientovaní rusínští literáti. Za tři roky své existence stihl spolek vydat celkem dvanáct rusínských knih, mezi jinými tři literární almanachy (*Pozdravlenije Rusinov na god 1850, 1851, 1852*), Duchnovičovu učebnici zeměpisu (*Kratkij zemljepis dlja molodych Rusinov*), katechismus (*Liturgičeskij katechyzis*) nebo modlitební sborník (*Chlib duši ili nabožnyja molitvy i pjesni vostočnyja cerkvy pravoslavnych chrystian*).²⁷ Za pozornost stojí, že ve zmíněném almanachu *Pozdravlenije Rusinov na god 1850* byla publikována Duchnovičova vlastenecká báseň *Вручаніє (Vručanije)*, jejíž verše, začínající slovy „Я Русинъ былъ, есмь, и буду, Я родился Русиномъ...“ („Ja Rusin byl, jsem, i budu, Ja rodyl sja Rusinom...“) se staly populárním vyjádřením rusínské národní sebeidentifikace. Přes tyto drobné úspěchy související s krátkodobým uvolněním poměrů v důsledku revolučních událostí, však začaly buditelské aktivity po obnovení absolutismu²⁸ brzy skomírat a v polovině 50. let 19. století si už Duchnovič opět stěžoval na „*maďarismus a materialismus*“ mezi Rusíny.²⁹ Slovenský historik Peter Švorc popisuje situaci Rusínů v habsburské monarchii po obnově absolutismu následovně:

„Základní problém Rusínů spočíval v dosaženém stupni jejich národního uvědomění. To se projevovalo minimálně ve dvou rovinách. První rovinu, jež se týkala převážné části inteligence, představovalo odcizení se vlastní etnicitě a dobrovolná maďarizace. Ta se projevovala v různých podobách, ale nejmarkantněji v ignorování rusínských národních potřeb a v příklonu rusínské inteligence k vyšší společenské třídě, etnicky reprezentované především Maďary. Druhou rovinu představoval problém Rusínů jednotně se etnicky identifikovat, ať už jako Rusíni (ve smyslu etnické osobitosti), nebo jako Ukrajinci, případně jako Rusové.

Ve druhé polovině 19. století se však uherští Rusíni odmítali hlásit k Ukrajincům, ba naopak, nabádali Ukrajince, aby se neoddělovali od Rusů, aby nerozdělovali a neoslabovali tento slovanský národ. Nepomaďarštění Rusíni se orientovali na carské Rusko, na jeho ideologii a kulturu. Ovšem ve vztahu k sobě samým v podstatě setrvali na osobitosti Rusínů,

---

27 Pop, I. (2008). *Podkarpatská Rus*, s. 67.

28 Za obnovu absolutismu je považováno vydání *Silvestrovských patentů* z 31. 12. 1851, jimiž byla odvolána dosavadní oktrojovaná (Stadionova) ústava ze 4. 3. 1849 a rakouský císař se tak stal znovu absolutistickým vladařem.

29 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 16.

*etnicky se s Rusy neztotožnili. O Rusko a Rusy se opírali podobně jako slovenští rusofilové jako o velký a silný slovanský národ, který by se mohl stát oporou a ochráncem malých slovanských národů ve střední Evropě.*³⁰

Nově se rusínské národní hnutí aktivizovalo až s obnovením ústavnosti v habsburské monarchii na počátku 60. let. Inspirován podobnými snahami ostatních nevládních národů monarchie (Srbů, Slováků aj.), zformuloval Dobrjanskyj roku 1861 jménem Rusínů nově aspirace svého národa. Požadoval vytvoření karpato-rusínského vojvodství z žup, v nichž převládalo rusínské obyvatelstvo. Dále žádal zřízení rusínského zemského sněmu, uznání práva na volbu biskupů, vytvoření rusínské metropole v Užhorodě, zřízení biskupství pro Marmaroš se sídlem v Chustu a v neposlední řadě také oficiální uznání Rusínů jako samostatného politického národa.³¹ Ani tentokrát nebyly jeho požadavky vyslyšeny a situace Rusínů tak nedoznala žádných změn. O rok později vypracovala užhorodská konzistoř memorandum (tzv. *Adresu*), v němž byla formulována prosba panovníkovi, aby do svých návrhů pro uherský sněm zahrnul také požadavky uherských Rusínů. Dobrjanskyj, jenž nebyl spokojen s rozsahem těchto požadavků, se rozhodl sepsat a předložit vlastní, co do obsahu ambicióznější, memorandum. Aby tak mohl učinit jménem všech Rusínů, rozeslal jednotlivým církevním obvodům oběžník, v němž žádal, aby jej zmocnily k předložení takového memoranda. Jeho aktivita se však tentokrát nesetkala s porozuměním. Naopak si přivodil policejní vyšetřování, neboť státní moc již tehdy bedlivě sledovala všechny aktivity, narušující plány Vídně stabilizovat monarchii podle vlastních představ.³² Tímto neúspěšným pokusem na delší čas skončily snahy Rusínů o změnu vlastního postavení v Uhrách. Mezi inteligencí převládla apatie a konjunkturální konformismus. Ještě horší situace panovala mezi prostým lidem. Ten však ani předtím nebyl do národně-buditelských aktivit příliš vtahován. Viditelně politicky projevoval se Rusíni znovu začali až na přelomu 19. a 20. století.

---

30 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 16-17.

31 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 17-18.

32 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 18.

1.1.3 Rusíni v obnovených Uhrách (1867 – 1917)

Po porážce rakouských vojsk v prusko-rakouské válce roku 1866 byl císař František Josef I. nucen souhlasit s federalizací své říše. Dne 18. února 1867 byl tedy na zasedání uherského sněmu v Budapešti slavnostně vyhlášen královský reskript, jímž se obnovovala právní kontinuita Uher. Panovník se záhy nechal slavnostně korunovat *apoštolským králem uherským* a habsburská monarchie se přetransformovala na Rakousko-Uhersko. Podkarpatským Rusínům však pozitivní změny tento vývoj nepřinesl, spíše naopak. Poté, co se stali Maďaři opět „pány ve své zemi“, maďarizační tlak vůči nemadarským etnikům v Uhrách ještě zesílil. Roku 1868 schválil uherský parlament zákon č.XLIV, jenž deklaroval rovnoprávnost všech národností. Jak poznamenává historik Ivan Pop, skutečnost vypadala poněkud jinak:

„Zákon vycházel z předpokladu, že všichni uherští občané tvoří národ v politickém smyslu, jediný a nerozdílný uherský národ, tedy kodifikoval fikci uherského národního státu. Zákon upíral politickou existenci, a tudíž nároky na kolektivní práva a politické instituce všem národnostním menšinám. Ty se měly spokojit s tvrzením, že každý občan vlasti... se těší stejným právům bez ohledu na národnostní skupinu, k níž náleží.“³³

Je třeba zmínit, že tento zákon na druhou stranu zaručoval širokou paletu individuálních občanských svobod a byl na svou dobu poměrně liberální (hlásil se k podpoře výuky na školách v mateřském jazyce atp.), neobsahoval však žádné záruky deklarovaných svobod, ani nestanovoval sankce za jejich nenaplňování. Tento „detail“ vedl k tomu, že byl zákon v praxi maďarskými úřady snadno obcházen a národní život nemadarských skupin obyvatelstva Uher tak nadále skomíral. Oblíbeným a často užívaným argumentem proti snahám slovanských národů (Rusínů, Slováků...) o rozvoj svébytného národního života se stalo obvinění ze šíření *„podvratných panslavistických idejí.“* Takto byl hned na prvním zasedání nově zvoleného uherského sněmu (vzešlého z voleb 9. března 1869) obviněn z

---

33 Pop, I. (2005). *Stručná historie*, s. 89.

„panslavistické činnosti“ Adolf Dobrjanskij, načež byl zbaven svého poslaneckého mandátu.³⁴ Ve stejném roce bylo nařízením ministerstva školství na užhorodském gymnáziu zakázáno vyučování v rusínském jazyce. Restriktivní politika však pokračovala dále. Roku 1871 byly kvůli „nebezpečným tendencím“ zastaveny první a tehdy na podkarpatsku jediné rusínské noviny *Svet*, jež v Užhorodě vydávala osvětová *Společnost sv. Vasilije Velikého* (vznikla 1866), v jejímž vedení byl rovněž A. Dobrjanskij. Ten byl posléze spolu s dalšími prorúsinsky orientovanými členy vypuzen. Nové maďarofilské vedení spolku (pod vedením užského župana Nehrebeckého a novináře Viktora Gebeje) začalo vydávat k postojům Budapešti konformější list *Novyj Svet* a později též společensko-literární týdeník *Karpat*. I tyto tiskoviny se však brzy zdály mukačevskému řeckokatolickému biskupovi a horlivému propagátoru maďarizace podkarpatských Rusínů Štěpánu Pankovičovi, (jehož krédem se stal výrok: „Žijeme pod nadvládou Maďarů a musíme se stát Maďary.“), málo promaďarské a jejich vydávání se tak neobešlo bez problémů. Po roce 1873 byla činnost této jediné rusínské kulturní společnosti záměrně zcela utlumena.³⁵ Nebyli to ale jen Rusíni, kdo po rakousko-uherském vyrovnání zápasil v Uhrách s maďarizační politikou Budapešti. Ta se zaměřovala na všechny nemaďarské elementy, a proto podobné boje sváděli například také Slováci, na něž těžce dolehlo zrušení všech tří existujících slovenských gymnázií a nakonec také zákaz činnosti nejdůležitější kulturně-osvětové organizace - *Malice slovenské* v letech 1874 a 1875. Proslulým se v tomto směru stal výrok uherského ministerského předsedy Kálmána Tiszy, jenž prohlásil, že žádný slovenský národ v Uhrách nezná.³⁶

Za této situace se jen dále prohluboval všeobecný úpadek rusínské společnosti. O to markantnější (i v porovnání s výše zmíněnými Slováky) z toho důvodu, že i přes určitý pozitivní vývoj, k němuž po roce 1867 došlo v hospodářské oblasti (budování železničních tratí, rozvoj dřevařského průmyslu), zůstávala Uherská Rus stále ekonomicky, sociálně i kulturně nejzaostalejší oblastí tzv. Zalitavska. Se situací Čechů v Předlitavsku se pak Rusíni nemohli srovnávat vůbec. Výmluvným svědectvím neutěšené sociálně-hospodářské situace tohoto regionu byla mimo jiné i masová emigrace zdejšího obyvatelstva do Ameriky, zejména do Spojených států a Kanady, ale též třeba do Argentiny, která započala v 80. letech 19. století

---

34 Pop, I. (2005). *Stručná historie*, s. 90.

35 Pop, I. (2008). *Podkarpatská Rus*, s. 184-185.

36 Kováč, D. (1998). *Dějiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 140.

a svého vrcholu dosáhla v letech před první světovou válkou. Robert Pejša³⁷ ve své studii *Autonomie Podkarpatské Rusi jako politicko-právní problém v prvních letech existence Československé republiky 1919 – 1921*³⁸ odhaduje celkový počet rusínských emigrantů do USA před první světovou válkou na 200 000 osob, což by představovalo přibližně čtvrtinu všeho obyvatelstva z území pozdější Podkarpatské Rusi.³⁹ Jelikož do ciziny většinou odcházela právě ta schopnější a vzdělanější část populace, zbídačování těch, co zůstali, se logicky dále prohlubovalo a situace se tím dostávala do slepé uličky.

Na přelomu 19. a 20. století už začala celkovou zaostalost tohoto regionu (a její důsledky v podobě silícího vystěhovalectví) negativně vnímat i sama uherská vláda v Budapešti. Ta proto nejen podporovala výstavbu železničních tratí, ale nakonec roku 1897 iniciovala plán hospodářského rozvoje oblasti nazvaný *Verchovinská akce (Hegyvidéki akció)*. Vedením a realizací konkrétních kroků byl pověřen maďarský ekonom a národohospodář skotského původu Edmund Egan (1841 – 1901). Cílem kampaně bylo zvýšení objemu a celková modernizace zemědělské výroby prostřednictvím cílených státních investic a dotací, spojených s hospodářskou osvětou mezi sedláky (program meliorací, zakládání družstev, zavedení nových forem chovu dobytka, boj proti lichvě...). Ačkoliv tato akce znamenala určitý pokrok, sama svízelnou situaci vyřešit nemohla. Její hospodářské dopady se navíc nepojily s jakoukoliv liberalizací v otázce národnostní politiky uherské vlády.⁴⁰

V souvislosti s vypuknutím první světové války roku 1914 se zejména území Haliče a Bukoviny, tedy oblastí bezprostředně sousedících s rusínskými župami v Uhrách stalo zónou válečného střetnutí rakousko-uherské a německé armády s armádou carského Ruska. Už koncem září 1914 překročily poprvé jednotky ruské armády horské průsmyky v Karpatech (Toruňský, Jablonický, Verecký, Užocký a Dukelský). Brzy však byly z těchto strategických pozic zase vytlačeny, aby je v zápětí získaly zpět, což se ještě několikrát opakovalo. Tak

37 Mgr. Robert Pejša Ph.D. (* 1976), působí jako asistent v Ústavu slavistických a východoevropských studií na FF UK v Praze, kde přednáší dějiny Maďarska a Slovenska v 19. a 20. století. Také se věnuje problematice československo-maďarských vztahů a dějinám Podkarpatské Rusi 1918-1938.

38 PEJŠA, R. (2006). *Autonomie Podkarpatské Rusi jako politicko-právní problém v prvních letech existence Československé republiky 1919-1921*. *Moderní dějiny*.č. 14, Historický ústav AV ČR, s. 125-178. ISSN 1210-6860.

39 Historik Peter Švorc odhaduje ve své knize počet vystěhovalců mezi 130 000 až 155 000 osob. Viz: Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 25.

40 Pop, I. (2005). *Stručná historie*, s. 95-96.

například v lednu 1915 už stála ruská armáda přibližně 20 kilometrů od Užhorodu, ale do konce měsíce byla odtud zase vypuzena. Definitivně se Ruská vojska ze svahů Karpat stáhla v květnu téhož roku, po společné ofenzivě rakousko-uherské a německé armády. Tento několikerý přechod válečné fronty však znamenal pro Podkarpatskou Rus doslova tragédii. Na znovunabytém území navíc uherská administrativa ještě zesílila represe vůči místnímu obyvatelstvu a zpřísnila cenzuru. Jediný v tu dobu vycházející rusínský časopis *Nauka* byl zakázán.⁴¹

Za těchto podmínek mohl jen velmi těžko na území Podkarpatské Rusi vykrystalizovat nějaký jasný politický program, který by se zabýval otázkou podoby poválečného uspořádání rusínských záležitostí. Musíme si uvědomit, že v důsledku masové emigrace a dlouhodobé odnárodňovací politiky, rusínská společnost před rokem 1918 takřka úplně postrádala vrstvu inteligence, jež by mohla být nositelem nějakých národních a státotvorných myšlenek. Většina rolnického obyvatelstva byla v té době negramotná,⁴² a tak až na výjimky jedinou skupinu rusínské inteligence na Podkarpatsku stále představoval místní, tehdy zejména řeckokatolický a většinou promaďarsky orientovaný klérus.

---

41 Pop, I. (2005). *Stručná historie*, s. 101.

42 *Statistická příručka Republiky Československé* z r. 1925 udává celkový počet obyvatel na území Podkarpatské Rusi (v hranicích platných při sčítání lidu 1921) v roce 1910 (podle údajů převzatých z *Magyar Statisztikai Közlemények, Ú. S., 42*. Budapest 1912) 598 345 osob. Z nich číst a psát umělo 206 840 osob, to znamená 34,6% všeho obyvatelstva. Viz *Statistická příručka Republiky Československé II. Část druhá. Data retrospektivní*. Praha: Státní úřad statistický, 1925, s. 53 a 55.

1.2 Rusínská diaspora v USA

Není proto překvapením, že iniciativu v otázce budoucnosti Rusínů v poválečné Evropě převzali představitelé rusínského exilu v USA, kde v té době působilo množství svépomocných krajanských spolků, jak řeckokatolické, tak pravoslavné orientace.

Národně-emancipační a tedy zřetelně protiuherský charakter však aktivity amerických Rusínů nabíraly jen pozvolna. V podstatě až do začátku roku 1917 neměla rusínská diaspora v USA utvořen jasný názor na možnou budoucnost staré vlasti. Spolehlivých zpráv o aktuálním dění v původní domovině existovalo minimum, a „...nadto se na začátku roku 1917 považovalo mezi americkými Uhrorusy vítězství Centrálních mocností za samozřejmé.“⁴³ Na prouherských pozicích setrvali zejména představitelé rusínské řeckokatolické církve, jež pohlížela na rodící se národní hnutí mezi krajany veskrze skepticky. Větší porozumění v této věci projevíli představitelé pravoslavné církve, z čehož pramenilo v rusínských kruzích v USA značné napětí.⁴⁴

Inspiraci pro systematictější odbojovou činnost Rusínům opět poskytli v tomto směru aktivnější Slováci. Situace byla pro takové angažmá příznivá zejména poté, co Spojené státy vstoupily v dubnu 1917 na straně Dohody do války. Prvním výraznějším projevem politické aktivity amerických Rusínů se stal tzv. *Ruskij kongres*, jenž byl svolán do New Yorku na 13. července 1917. Tato akce byla iniciativou představitelů rusofilských organizací emigrantů z Haliče, Bukoviny i Podkarpatské Rusi, a jejím hlavním organizátorem byl haličský rusofil Petr Hatalak.⁴⁵ Za Rusíny z Podkarpatska se schůze zúčastnil Nikolaj Pačuta (1868 – 19??), coby předseda sdružení řeckokatolických Rusínů (*Greko-katoličeskogo objediněnija*) a současně též předseda *Amerikansko-russkoj narodnoj oborony*. Kongres schválil memorandum, v němž jeho signatáři apelovali za osvobození *Prikarpatskoj Rusi* (čímž byla myšlena Halič, Bukovina a Podkarpatská Rus) a její sjednocení s novým

43 Hatalak, P. (1935). *Jak vznikla myšlenka připojení Podkarpatskou Rus k Československu*. Užhorod, s. 8.

44 Hatalak, P. (1935). *cit. d.*, s. 12-13.

45 Petr Hatalak (1885-1949), rusínský politik rusofilského směru, původem z Haliče. Studoval ve Lvově a ve Vídni. 1910-14 působil v Rusku jako vládní agent pro osídlování Dálného východu. Po návratu domů byl 1914 zatčen za protirakouskou činnost. Vězněn v koncentračních táborech Talerhof a Terezín, odkud 1915 uprchl. Přes Švýcarsko a Francii se dostal do USA. Tam navázal kontakt s rusínskými emigrantskými spolky a zapojil se do odbojové činnosti. Propagoval spojení Karpatských Rusínů s carským Ruskem. Po bolševickém převratu v Rusku v listopadu 1917 a vypuknutí občanské války navázal kontakt s americkými Slováky a přeorientoval se na propagaci spojení s Československem. Účastnil se jednání mírové konference v Paříži. 1919 se usadil v Mukačevu. Pracoval v bankovníctví. Věnoval se ekonomické publicistice, sepsal paměti.

demokratickým Ruskem na autonomním základě.⁴⁶ Memorandum bylo posléze předáno představitelům dohodových mocností ve Washingtonu, jakož i ministerstvu zahraničí (státnímu departementu) USA. Jak Hatalak uvádí ve zmiňované knize, po následné konzultaci s diplomaty na britském velvyslanectví, začala jeho skupina revidovat svůj postoj ohledně spojení uherských Rusínů s Ruskem, neboť tamní vnitropolitická situace se tehdy jevila jako značně nepřehledná.⁴⁷ K rozporuplnému obrazu této první výraznější rusínské politické akce na americké půdě patří také skutečnost, že se od memoranda distancovala rusínská řeckokatolická církev v USA, jejíž představitelé prohlásili, že nejlepší pro uherské Rusíny bude, pokud budou po válce usilovat o autonomii v rámci Uher.⁴⁸ Rusofilský směr však mezi americkými Rusíny posléze ztratil oporu pro své plány v důsledku bolševického převratu v Rusku v listopadu 1917.

V létě 1917, během svého pobytu v Rusku, se začal o budoucnost podkarpatského teritoria blíže zajímat také T. G. Masaryk (1850-1937), a jak se zmiňuje ve *Světové revoluci*, vedl v tomto smyslu jednání s ukrajinskými představiteli:

„Počítaje od samého počátku s rozčleněním Rakouska a Uherska, nezapomínal jsem na maloruské území v Uhrách a rozvažoval, jaké budou jeho osudy po rozpadnutí Uherska. Důležitost kraje každému je patrna sousedstvím s ostatním územím maloruského lidu, s Rumuny, s Maďary a s námi... Prohra ruská způsobila možnost přičlenit Podkarpatskou Rus k naší republice. To ovšem bylo zpočátku jen zbožným přáním; ale na Rusku, a zejména na Ukrajině, musel jsem se plánem zabývat, neboť ukrajinští vůdcové o budoucnosti všech maloruských částí mimo Ruska se mnou nejednou rokovali. Proti přičlenění Podkarpatské Rusi k nám námitek neměli.“⁴⁹

---

46 Hatalak, P. (1935). *cit. d.*, s. 14.

47 Hatalak, P. (1935). *cit. d.*, s. 16-17.

48 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 272.

49 Masaryk Garrigue, T. (2005). *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914 – 1918*. Praha: Masarykův ústav AV ČR a ÚTGM, s. 198.

2. Rozpad Rakouska-Uherska a národnostní otázka

V prvních letech světového konfliktu nebylo ještě ani zdaleka patrné, jaký postoj zaujmou státy Dohody k uspořádání poválečných poměrů ve střední a východní Evropě. Ve vztahu k územním a politickým aspiracím mnoha nevládních evropských národů byl nejprve upřednostňován koncept federalizace dosavadních mnohonárodních monarchií. Ani v řadách politických představitelů těchto nevládních národů neexistovala jednotná a jasná koncepce, jež by se těšila většinové podpoře vlastního obyvatelstva. Místo toho spolu soupeřily různé tábory, jejichž představy budoucího politického řešení vlastních státoprávních otázek se často lišily naprosto diametrálně.⁵⁰

S postupujícím časem však začalo být evidentní, že - zejména v případě rakousko-uherské monarchie a carského Ruska - budou doposud nevládní národy usilovat o reálné prosazení (naplnění) svých národnostně-politických práv, a nespokojí se již s pouhými kosmetickými změnami v rámci starého uspořádání. Tomu také napovídala dlouhodobá a soustředěná aktivita, kterou v tomto smyslu během války vyvíjely na straně Dohody nejrůznější exilové skupiny a jejich předáci (například Sienkiewicz⁵¹, Paderewski⁵² a Dmowski⁵³ za Poláky nebo Masaryk, Beneš a Štefánik za Čechy a Slováky).⁵⁴

---

⁵⁰ Například v polském případě koncepcí Piłsudského (orientující se na Německo) a Dmowského (počítající s podporou Dohody), nebo v českém případě exilové koncepcí Masarykova, křížící se s původní rojalistickou (proruskou) koncepcí Kramářovou a zcela se neslučující s loajálním (prorakouským) postojem Šmeralových sociálních demokratů. Blíže viz: Křen, J. (2005). *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, s. 332-338.

⁵¹ Henryk Sienkiewicz (1846-1916), polský spisovatel, nositel Nobelovy ceny za literaturu (1905). Po vypuknutí první světové války se usadil ve Švýcarsku, odkud podporoval polské exilové hnutí. 1915 se podílel na vzniku *Agence Centrale Polonaise* (informační kancelář propagující polský odboj), s I. Paderewským založil *Szwajcarski Komitet Generalny Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce* (humanitární výbor na pomoc polským obětem války).

⁵² Ignacy Paderewski (1860-1941), polský klavírista, hudební skladatel a politik. Po vypuknutí první světové války se zapojil do aktivit polského exilového hnutí. S H. Sienkiewiczem založil 1915 ve Švýcarsku humanitární výbor na pomoc polským obětem války. Téhož roku přesídlil do USA, kde se posléze 1917 stal diplomatickým zmocněncem *Polského národního výboru*, exilové organizace podporující válečné cíle Dohody. 1919 vedoucím polské delegace na mírové konferenci v Paříži a krátce též premiérem a ministrem zahraničí.

⁵³ Roman Dmowski (1864-1939), polský konzervativní politik původem z Ruska. Účastník ruské revoluce 1905 a 1907-09 poslanec Státní dumy. Po vypuknutí první světové války se, na rozdíl od svého rivala Piłsudského, orientoval na spolupráci s Ruskem a státy Dohody. Zakladatel a předseda exilového *Polského národního výboru*. 1919 účastníkem mírové konference v Paříži, později r. 1923 též krátce ministrem zahraničních věcí.

⁵⁴ Podrobně k otázce odboje představitelů nevládních národů Rakouska-Uherska a Ruska během první světové války viz např.: Zahradníček, T. (2000). *Jak vyhrát cizí válku. Češi, Poláci a Ukrajinci 1914 - 1918*. Praha: ISV nakladatelství.

2.1 Vývoj stanoviska amerických Rusínů během roku 1918

Dne 8. ledna 1918 vyhlásil prezident USA Woodrow Wilson v poselství Kongresu svou deklaraci, známou jako *Čtrnáct bodů*, v níž specifikoval válečné cíle své země, a také obecné podmínky a zásady pro ukončení války a uzavření míru.⁵⁵ Pro Rusíny, jakož i pro další nevládní národy Rakouska – Uherska, měl největší význam bod desátý, který požadoval autonomní vývoj národů habsburské monarchie.

V reakci na Wilsonovu deklaraci vyzval v zápětí spolek řeckokatolických Rusínů v USA (*Greko-katoličeskoje objediněnije*) ve svých novinách *Amerikanskij ruskij vestnik* čtenáře, aby se zamysleli nad budoucností staré vlasti. K diskusi byly předloženy tyto čtyři alternativy:

- A) Zůstat v Uhrách.
- B) Připojit se ke státu Čechů a Slováků.
- C) Připojit se k Ukrajině.
- D) Připojit se k Rusku.

Varianta rusínské samostatnosti zde coby relevantní zvažována nebyla. V březnu pak diskuze vyústila v doporučení, aby Rusíni na Podkarpatsku nadále setrvali v dosavadním svazku s Uherským královstvím, respektive habsburskou monarchií.⁵⁶

29. dubna 1918 připlul do kanadského Vancouveru z japonské Jokohamy T. G. Masaryk. Tím začala závěrečná – americká – etapa jeho čtyřleté exilové anabáze, v níž usiloval o zajištění příznivých mezinárodních podmínek pro vznik nezávislého československého státu.

S americkými Rusíny, a jejich představami o uspořádání poměrů ve staré domovině, měl Masaryk přijít do kontaktu již za měsíc. Už 30. května 1918 se v Pittsburgu setkal s již zmiňovaným Nikolajem Pačutou. Pačuta, původně zastánce proruské orientace, poučen mezinárodním vývojem, si mezitím uvědomil neuskutečnitelnost své původní vize (připojení

---

55 Viz <<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek-ctrnact-bodu-prezidenta-wilsona-8-1-1918-123/>>
[cit. 2011-05-03]

56 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 273.

Podkarpatska k Rusku), a přesměřoval své aktivity ke spolupráci s americkými Slováky, jejichž prostřednictvím hodlal zapojit Rusíny do projektu československého.⁵⁷ Sepsal v tomto smyslu dokonce memorandum, které následně odevzdal státnímu tajemníkovi USA (ministru zahraničí) Robertu Lansingovi. Ve stejném duchu – coby zastánce pročeskoslovenské varianty – nyní tedy jednal Pačuta též s Masarykem, jemuž rovněž předal výše uvedené memorandum o rusínské otázce. Masaryk memorandum sice převzal, ale zároveň si uvědomoval, že Pačuta jedná víceméně na vlastní pěst a nemá za sebou širší podporu ostatních rusínských krajanských spolků.⁵⁸ Situace se však postupně měnila i mezi ostatními Rusíny. Mnozí rusínští řeckokatoličtí duchovní pochopili, že prohabsburské a prouherské sympatie se z řad amerických Rusínů definitivně vytrácejí, a pokud budou církevní představitelé na této orientaci setrvávat, dostanou se se svými postoji nevyhnutelně do izolace. Vyřešení základní státoprávní otázky podkarpatských Rusínů vyžadovalo, aby se rozhodující část emigrace dokázala sjednotit na nějaké společné platformě. Za tímto účelem proběhl ve dnech 9. - 22. června 1918 v Clevelandu (stát Ohio) a v Breddoku (stát Pensylvánie) XV. sjezd *Greko-katoličeského objediněníja*, na němž bylo další politické směřování Rusínů diskutováno. Z postu předsedy spolku zde byl odvolán Nikolaj Pačuta, jemuž bylo vytýkáno jeho rusofilství. O měsíc později, 23. července 1918, se pak v Homesteadu (stát Pensylvánie) sešli světští i náboženští představitelé Rusínů v USA, aby zde vytvořili společnou *Amerikanskuju narodnuju radu Uhro-Rusinov* (Americkou národní radu Uhro-Rusínů, ANRUR), coby reprezentativní orgán, jenž se prohlásil jediným zákonným představitelem „uhro-rusínské“ emigrace.⁵⁹ Na závěr zasedání byla přijata tzv. *Homestadská rezoluce*, jejímiž základními body byly tyto požadavky:

- A) Autonomie v rámci Uher při zachování předválečných hranic Uherské Rusi.
- B) V případě změny hranic, sjednocení s bratry v Haliči a v Bukovině.⁶⁰

---

57 Masaryk Garrigue, T. (2005). *cit. d.*, s. 199.

58 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 274.

59 Pop, I. (2005). *Stručná historie*, s. 102.

60 Což, jinými slovy, znamenalo sjednocení všech Rusínů v samostatném státě.

C) Jestliže projeví nadměrné ambice Ukrajinci a tzv. starorusové (rusofilové),⁶¹ ANRUR bude požadovat autonomii pro Uhro-Rusíny, aby si mohli zachovat svůj národní charakter.

V podstatě zde bylo prosazeno stanovisko konzervativních duchovních řeckokatolické církve, kteří prozatím s československou variantou nepočítali.⁶² S pokračujícími boji v Evropě, a s tím souvisejícími politickými jednáními exilových představitelů ostatních slovanských národů habsburské monarchie, se však nadále rychle měnily postoje také uvnitř rusínského tábora.

V září 1918 přichází do vedení ANRUR nový člověk, toho času právník firmy General Motors, Grigorij Žatkovič (1886 - 1967). Tento rodák z Podkarpatska, jenž se dostal do USA v raném věku s rodiči, vnesl do rusínských exilových snah novou dynamiku. Vypracoval pro ANRUR nový program, v němž konkretizoval cíle rusínského národního hnutí. Jádro programu nyní znělo následovně:

*„...přiznání Rusínům statutu samostatného, a bude-li to možné, plně nezávislého národa, který by mohl vytvořit svůj stát. Jestliže to možné nebude, lze uvažovat o variantách spojení na zásadách autonomie s některým sousedním slovanským státem.“*⁶³

Události na mezinárodní scéně nabíraly čím dál větší spád, a tento vývoj nevěštil pro skomírající habsburskou monarchii nic dobrého. Už 29. června 1918 uznala francouzská vláda exilovou *Československou národní radu*, vzniklou v Paříži v únoru 1916, (v čele s trojicí Masaryk, Beneš, Štefánik), za nejvyšší orgán československých národních zájmů a budoucí československou vládu. 9. srpna pak došlo k oficiálnímu uznání a navázání vztahů s československým odbojem i ze strany Velké Británie, a nakonec 3. září (ovšem s datací o den starší), vydala obdobné prohlášení také vláda Spojených států.⁶⁴ Od této chvíle přestal být Masaryk v USA soukromou osobou, a stal se oficiálním představitelem spojeneckého národa.

---

61 Eufemismus pro případ, vyhlášení samostatného ukrajinského státu, v jehož rámci hodlali podkarpatskí Rusíni usilovat o širokou kulturní a politickou autonomii.

62 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 274-275.

63 Pop, I. (2008). *Podkarpatská Rus*, s. 281.

64 Masaryk Garrigue, T. (2005). *cit. d.*, s. 236-238.

29. září 1918 kapitulovalo Bulharsko, dosud bojující na straně Centrálních mocností, a 5. října se Německo a Rakousko-Uhersko v oficiální nótě obrací na prezidenta Wilsona s návrhem na příměří. Předpokládají, že platformou k vyjednávání bude prezidentových *Čtrnáct bodů* z ledna téhož roku.⁶⁵ Tento návrh však již vláda USA odmítla akceptovat. Dne 14. října 1918 oznamuje v Paříži se nacházející Edvard Beneš (po dohodě s T. G. Masarykem) představitelům dohodových států ustavení *prozatímní československé vlády* ve složení: T. G. Masaryk – předseda a ministr financí, E. Beneš – ministr zahraničních věcí a ministr vnitra a M. R. Štefánik – ministr války.⁶⁶

16. října 1918 podniká rakouský císař Karel I. poslední zoufalý pokus o záchranu říše a v manifestu *Mým věrným národům rakouským* proklamuje *federalizaci* Rakouska (návrh se netýkal Uher a tudíž by se přislíbená federalizace nevztahovala na Slováky, ani Rusíny. Od návrhu se navíc distancoval uherský parlament!).⁶⁷ Císařova iniciativa však přichází příliš pozdě, a nemůže už ty, na něž se obrací, uspokojit. V reakci na manifest císaře Karla byla 18. října vydána tzv. *Washingtonská deklarace* v níž je nový československý stát prohlášen demokratickou republikou. 19. října pak zveřejnil prezident Wilson svou odpověď na rakouskou žádost o příměří z 5. října (prezidentova nota však nese dataci 18. 10.). Mimo jiné zde praví:

*„...vláda Spojených států uznala, že existuje válečný stav mezi Čecho-Slováky a Německým a Rakousko-uherským císařstvím a že Česko-slovenská národní rada je válčící vláda de facto, vybavená náležitou autoritou řídit vojenské a politické záležitosti Čecho-Slováků. Uznala také v nejširší míře národní aspirace Jihoslovanů na svobodu. Prezident proto už nemůže přijmout pouhou ‚autonomii‘ těchto národů jako základnu míru a musí žádat, aby tyto národy, nikoli on, posoudily, jaké činy rakousko-uherské vlády uspokojí jejich aspirace a jejich představu práv a úřadu jako členů rodiny národů.“*⁶⁸

21. října 1918 se s prezidentem Wilsonem setkal Grigorij Žatkovič, a informoval jej o postojích a aspiracích amerických Rusínů. Wilson odmítl jak variantu

---

65 Masaryk Garrigue, T. (2005). *cit. d.*, s. 249.

66 Kovtun, J. (1991). *Masarykův triumf. Příběh konce velké války*. Praha: Odeon, s. 381-382.

67 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 275.

68 Kovtun, J. (1991). *cit. d.*, s. 396.

autonomie v rámci Uher, tak možnost samostatného státu, a doporučil Rusínům, aby se připojili k některému ze slovanských států.⁶⁹ Vyzbrojen těmito poznatky, rozhodl se Žatkovič orientovat na vznikající Československo. 23. října 1918 vstoupila ANRUR spolu s představiteli dalších 11 národností střední, východní a jihovýchodní Evropy do tzv. *Středoevropské demokratické unie*, jež se v USA zformovala z představitelů politické emigrace podmaněných národů Rakouska-Uherska a Ruska, a která – dle záměrů jejich zakladatelů – se měla stát fórem, jež by zúčastněným stranám skrze vzájemnou spolupráci umožňovalo lépe odstraňovat vzájemné třecí plochy mezi jednotlivými národy a vedlo k hlubší hospodářské a politické kooperaci budoucích států. Zástupci jednotlivých národů a národností podepsali společnou deklaraci v níž se praví:

*„Věříme, že naše národy, které mají příbuzné ideály a cíle, by měly své úsilí o zajištění vlastní svobody sjednotit k prosazování společného prospěchu, pokud tato jednota bude přispívat k míru a prospěchu světa.“*⁷⁰

Za podkarpatské Rusíny ji na ustavujícím sjezdu ve Filadelfii 25. října 1918 podepsal právě Žatkovič, který však přitom zdůraznil, že:

*„Naše činy v Americe jsou nezávislé, oddělené od ukrajinských. Ukrajinci mají svou cestu rozvoje, své vlastní organizace. My máme své dějiny, jiné než Ukrajinci, i když máme stejný jazyk.“*⁷¹

Ačkoliv tato organizace později nesehrála prakticky žádnou roli a všechny její proklamace zůstaly jen na papíře, pro podkarpatské Rusíny měla svou symboliku a důležitost v tom, že se právě jejím prostřednictvím na mezinárodní scéně poprvé zřetelně vymezili jakožto svébytný a samostaný politický národ, který chce po boku ostatních do té doby podmaněných národů střední a jihovýchodní Evropy usilovat o svobodnou a demokratickou realizaci svých národních tužeb.

---

69 RAUŠER, Alois: Připojení Podkarpatské Rusi k Československé republice. In: *Podkarpatská Rus : Sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi*. Podkarpatoruské nakladatelství, Bratislava 1936, s. 60-72.

70 Zahradníček, T. (2000). *Jak vyhrát cizí válku. Češi, Poláci a Ukrajinci 1914 - 1918*. Praha: ISV nakladatelství, s. 146.

71 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 276.

Ve Filadelfii se také poprvé osobně setkal Žatkovič s Masarykem. Prodiskutovali spolu možnost připojení Podkarpatské Rusi k Československu, přičemž Masaryk Žatkovičovi slíbil, že pokud se Rusíni rozhodnou pro československou variantu, budou mít v novém státě zaručené autonomní území.⁷² O výsledcích svých jednání s Wilsonem i Masarykem informoval pak Žatkovič své kolegy z ANRUR o tři dny později.

12. listopadu 1918 se ve Scrantonu (stát Pensylvánie) sešel sjezd ANRUR, na němž bylo konstatováno, že vzhledem k okolnostem mezinárodního vývoje, je optimálním řešením budoucnosti Podkarpatské Rusi varianta připojení k Československu, přičemž byl vysloven předpoklad, že ke spojení dojde *na federativních principech* a součástí teritoria takto přičleněné Podkarpatské Rusi budou všechny uhro-rusínské oblasti (Spiš, Šariš, Zemplín, Abov, Boršod, Ung, Bereg, Ugoča a Marmaroš).⁷³ Na Žatkovičův návrh byl na prosinec naplánován o této otázce mezi americkými Rusíny plebiscit.

Příštího dne (13. 11. 1918) informoval Žatkovič o závěrech sjezdu T. G. Masaryka, který se pak, už coby prezident nového státu (zvolen v nepřítomnosti v Praze 14. 11. 1918), sešel 15. listopadu s Wilsonem, a 20. listopadu vyplul z New Yorku na cestu domů, do Československa.⁷⁴

Zmiňovaného plebiscitu mezi americkými Rusíny o novém státoprávním uspořádání Podkarpatské Rusi (pořádaného během prosince 1918) se nakonec zúčastnilo 1113 delegátů (všem filiálkám rusínských spolků a náboženským skupinám byl dán jeden hlas na 50 členů). Jejich hlasování přineslo tyto výsledky:

- pro připojení k ČSR se vyslovilo 732 (66, 42%) delagátů
- pro připojení k Ukrajině 320 (28, 13%)
- pro úplnou samostatnost 27 (2, 43%)
- pro sjednocení s haličskými a bukovinskými Rusíny 13 (1, 18%)
- pro spojení s Ruskem 10 (0, 9%)
- pro připojení k Maďarsku 9 (0, 81%)
- pro spojení s Haličí 1 delegát (0,09%)⁷⁵

72 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 47.

73 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 279.

74 Masaryk Garrigue, T. (2005). *cit. d.*, s. 262.

75 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 48.

Je ovšem důležité připomenout, že plebiscitu se nezúčastnili pravoslavní Rusíni. I přesto byly tyto výsledky ihned tlumočeny americkému prezidentovi Wilsonovi, a také Edvardu Benešovi do Paříže, kde mu měly brzy posloužit coby jeden z důležitých argumentů v nadcházejících jednáních mírové konference⁷⁶ Velký význam však měl tento plebiscit též Rusíny samotné, v rámci jejich vnitřní debaty mezi představiteli exilové národní reprezentace a skupinou domácích vůdců, působících přímo na Podkarpatské Rusi.

Sám Žatkovič přijel v polovině února 1919 do Paříže v čele delegace amerických Rusínů s cílem aktivně se podílet na jednáních o osudu své staré vlasti.⁷⁷

2.2 Uherská varianta řešení rusínské otázky

Dramatický vývoj na politické scéně Evropy v posledních měsících první světové války nezůstal bez odezvy ani v Budapešti. O exilovém odbojovém hnutí nemadžarských národů Uher maďarští politici samozřejmě věděli,⁷⁸ a nehodlali mu jen nečinně přihlížet. Namísto dosavadní vládní praxe maďarizace menšin, počítala liberální opozice ve svých plánech do budoucna také se spravedlivějším přístupem k citlivé národnostní otázce. Zásadním faktorem, ovlivňujícím záměry i konání jednotlivých politických aktérů, samozřejmě bylo prožité čtyřleté válečné kataklyzma, v jehož důsledku vlastenecké nadšení většiny Maďarů a deklarovanou loajalitu ostatních národností z počátku války⁷⁹, na podzim roku 1918 vystřídala atmosféra všeobecného rozkladu a vyčerpání. Maďarskem se šířily stávky a hladové pochody nespokojených obyvatel.⁸⁰ Jelikož většina vládních politiků, v čele s bývalým premiérem Istvánem Tiszou⁸¹ nadále podporovala setrvání Uher ve válce po boku Německa, přiklonila se veřejnost na stranu liberálně-levicové opozice, v jejímž čele stál

76 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 48.

77 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 292.

78 Viz např. Hatalak, P. (1935). *cit. d.*, s. 7-10.

79 Viz Irmanová, E. (2002). *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Ústí nad Labem: albis international, s. 40.

80 Irmanová, E. (2002). *cit. d.*, s. 73.

81 István Tisza (1861-1918), maďarský konzervativní politik, premiér v l. 1903-05 a 1913-17. Odpůrce reformy dualistického uspořádání monarchie a posilování práv nevládních národů, jakož i zavedení všeobecného tajného volebního práva. Během tzv. astrové revoluce na něj byl 31. 10. 1918, coby na symbol starých pořádků, spáchán atentát, jemuž podlehl.

Mihály Károlyi.⁸² Ten nemeškal a už 23. října sestavil ze zástupců vlastní Strany nezávislosti, Občanské radikální strany Oszkára Jásziho (1875 - 1957) a sociálních demokratů Ernő Garamiho (1876 - 1935) a Zsigmonda Kunfiho (1879 - 1929) tzv. *Národní radu*. Ta, ve svém prohlášení *K národům Uher*, z 26. 10. 1918, přišla s programem okamžitého uzavření míru, vyhlášení nezávislosti Uher, změny politické orientace směrem na státy Dohody a řadou liberalizačních opatření (včetně uznání politických práv národnostních menšin⁸³). Cílem všech těchto návrhů (výstižně shrnutých do hesla *Mír, demokracie, nezávislost*) samozřejmě bylo, udržet pohromadě – byť na novém a demokratičtější základě postavené – území starých Uher.⁸⁴

Poté, co se po astrové revoluci (30. října 1918) nová Károlyiho vláda ujala moci, nový ministr pro národnostní otázky Oszkár Jászi představil plán, jak transformovat Uhry v jakési nové Švýcarsko, a obrátil se na představitele národnostních menšin s apelem, aby nerozkládali společný tisíciletý stát, ale pomohli jej přebudovat na federativním základě. Ve vztahu k Rusínům měly vládní návrhy následující podobu – vláda pověřila dosavadního tajemníka ministerstva vnitra, právníka rusínského původu (a jinak též předsedu Svazu maďarských řeckých katolíků) Oreszta Szabóa (1867-194?), aby připravil projekt rusínské autonomie. Na 10. prosince 1918 svolal Szabó do Budapešti tzv. národní shromáždění uherských Rusínů, kde měl být, dle jeho záměru, nastolen, projednán a posléze také schválen požadavek vytvoření autonomní rusínské provincie pod názvem *Ruszka Krajna*, při současném zachování územní integrity Uher.⁸⁵ Původně zamýšlený manifestační průběh akce se však vymkl kontrole, když se na jednání do Budapešti kromě loajální promaďarské rusínské inteligence dostavila také skupina delegátů z Chustu a Jasini (J. Braščajko, Š. Kločurak, M. Dolinaj ad.), kteří podali protinávrh, v němž se vyslovili pro připojení Uherské

---

82 Mihály Károlyi (1875-1955), maďarský liberální politik, od 1910 poslanec uherského parlamentu, kde stál v opozici vůči konzervativní vládě politice Istvána Tiszy. Vůdčí postava tzv. astrové revoluce z října 1918, jež svrhla monarchii. Nejprve premiér (listopad 1918 až leden 1919), posléze prezident (do března 1919) nové Maďarské republiky. Sadou zamýšlených demokratizačních opatření (uznání práv národnostních menšin, rozšíření volebního práva, pozemkovou reformou, osmihodinovou pracovní dobou atp.) chtěl obnovit důvěru občanů ve stát a zabránit tak rozpadu starých Uher. Jeho úměrné návrhy však odmítla jak radikální pravice, tak levice. Po nastolení komunistického režimu v březnu 1919 odešel do exilu.

83 „K národům Uher“: „*Bez průtahů je třeba zabezpečit právo národů na sebeurčení pro národy nemaďarského původu, žijící v zemi, ve smyslu wilsonovských principů, a to s vědomím, že integritu Uher tyto principy nejen neohrozí, ale naopak postaví na bezpečnější základ.*“ Citováno podle: Irmanová, E.: Konec starého světa. In: *Slovanský přehled*, roč. 87, č. 4, s. 444.

84 Irmanová, E. (2002). *cit. d.*, s. 73-74.

85 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 36-37.

Rusi k Západoukrajinské republice.⁸⁶ V debatě jež následovala, se nepodařilo prosadit žádné jednoznačné usnesení, delegáti pouze vyjádřili požadavek, aby národní shromáždění nerozhodovalo o osudu národa v cizině (tedy v Budapešti) a sešlo se znovu na domácí půdě. Příští zasedání proto bylo naplánováno na 21. ledna 1919.

Po neúspěchu s budapešťským zasedáním tzv. rusínského národního shromáždění se maďarská vláda rozhodla vzít záležitost pevněji do svých rukou. Zákonem č. X ze dne 21. prosince 1918 zřídila autonomní Ruskou krajinu (orig. název *Ruszka Krajna*). Zákon o dvanácti paragrafech deklaruje rusínskou autonomii (§ 1.), vymezuje její územní rozsah (§ 2.), definuje správu území (§ 3.), orgány zákonodárné moci (§ 4.), orgány výkonné moci (§ 5.), jejich pravomoc, působnost, sídlo, otázku jazyka, vymezení vzájemného vztahu autonomních a centrálních institucí, způsob voleb do autonomních orgánů, otázky kulturní autonomie a nakonec otázky finanční a majetkové (§ 6. až 12.).⁸⁷ Území rusínské autonomie v něm však bylo vymezeno jen velmi vágně,⁸⁸ což souviselo se snahou maďarské vlády nedostat se do konfliktu s dalšími nemad'arskými národnostmi (v tomto případě zejména se Slováky), jež chtěla také udržet ve svém státě. Podle představ Rusínů mělo přitom území Ruské krajiny zahrnovat i župy Zemplínskou, Šarišskou, Abovskou a Spišskou, v nichž žily enklávy rusínského obyvatelstva. Na tyto maximalistické požadavky však maďarská vláda nehodlala přistoupit, pouze rusínským představitelům přislíbila „vyřešení této otázky hned po skončení mírové konference.“⁸⁹

Vládním nařízením č. 928 ze dne 5. února 1919 maďarská vláda jmenovala Oreszta Szabóa předsedou prozatímní vlády autonomní Ruské krajiny (O. Szabó se stal zároveň ministrem pro Ruskou krajinu v Károlyiho vládě). Guvernérem Ruské krajiny byl jmenován Agoston Stefan (1877 - 1944)⁹⁰.

⁸⁶ O ukrajinské variantě řešení rusínské otázky bude podrobněji pojednáno dále v textu.

⁸⁷ Zákon č. X o rusínské národnostní autonomii byl vydán 21.12. 1918 a publikován ve Sbírce zákonů 25. 12. 1918, č. 23. (*1918: X. Néptörvény, a Magyarországon élő ruszin (ruthén) nemzet autonómijáról*), In: *Magyar Törvénytár*. Franklin-Társulat, Budapest 1919, s. 214-215. Citováno podle: Pejša, R. (2006). *cit. d.*, s. 131.

⁸⁸ V § 2 zmiňovaného zákona se praví: „Z části stolic Marmarošské, Ugočské, Berežské a Užské, které jsou osídleny Rusíny, se vytvoří autonomní samosprávné území pod názvem Ruská Krajna. Státoprávní uspořádání rusínských stolic Zemplínské, Šarišské, Abovské a Spišské se ponechává otevřeným do uzavření hlavní mírové smlouvy. Hranice Ruské Krajiny budou dočasně vytýčeny smíšenou komisí složenou z představitelů Maďarské lidové republiky a Ruské Krajiny, do konečného rozhodnutí mezinárodní mírové konference.“ Citováno podle: Strečo, P.: *Karpato-ukrajinska država*. Toronto 1965, s. 225-226. In: Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 271.

⁸⁹ Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 37.

⁹⁰ Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 38.

4. března se pak na území, které ještě nebylo obsazeno československým vojskem,⁹¹ konaly volby do autonomního rusínského sněmu (*Russkij Narodnij Sobor*). Volební účast však byla velmi nízká. Občané se buď o volbách ani nedověděli, nebo už maďarskou administrativu neakceptovali. Přesto se 11. března 1919 v Mukačevu sešlo první (a jediné) zasedání tohoto 36 členného sněmu. Zasedání řídil guvernér Stefan, s vládním programem předstoupil premiér-ministr Szabó. Hladký průběh zasedání narušil poslanec Konstantin Hrabar,⁹² když vznesl na Szabóa, potažmo maďarskou vládu dotaz, jaké jsou vlastně hranice autonomní Ruské krajiny. Sněm se rozešel s tím, že odpověď bude poslancům doručena do osmi dní. Tato odpověď však nikdy nepřišla. 21. března 1919 padla pod tlakem nepříznivých domácích i zahraničněpolitických okolností Károlyiho vláda. Moci v Budapešti se ujali komunisté pod vedením Bély Kuna (1886 – 1938/39), kteří obratem vyhlásili nový režim sovětského stříhu – tzv. *Maďarskou republiku rad*. Sněm Ruské krajiny se již znovu nesešel.⁹³

Nový komunistický režim v Budapešti sice formálně převzal po předcházející vládě její projekt autonomní Ruské krajiny, patřičně jej ovšem modifikoval pro své potřeby. Vláda Bély Kuna vyhlásila v rámci Maďarské republiky rad komunistickou Ruskou krajinu a už 22. března vytvořila čtyři župní direktoria: berežské (Berehovo), ugočské (Sevljuš), marmarošské (Chust), užské (Čop) a městské direktorium v Mukačevu. Dosavadní guvernér Stefan byl jmenován komisařem *rusínského lidového komisariátu* v Budapešti, na budapeštské univerzitě byla dokonce zřízena katedra „ruského jazyka“ apod.⁹⁴ Ve dnech 17. - 18. dubna 1919 probíhalo v Mukačevu zasedání tzv. *úřadujícího sovětu Ruské krajiny*, který sice schválil ústavu „*samostatné Ruské krajiny jako součásti Maďarské sovětské republiky*“, avšak ještě 18. dubna byl tento efemérní orgán sovětské moci rozeznán jeho oponenty.⁹⁵ Většina nově zaváděných opatření i tak zůstávala pouze na papíře a v bouřlivé době prvních poválečných

---

91 Oddíly čs. 31. pluku pod vedením italského plukovníka L. Ciaffiho obsadily 12. ledna 1919 Užhorod, kde se zastavily a vyčkávaly na další vývoj mezinárodněpolitické situace.

92 Konstantin Hrabar (1877-1938), řeckokatolický kněz, rusínský politik, správní úředník, bankéř. Absolvoval bohosloveckou fakultu v Ostrihomi. Do 1921 pak sloužil jako kaplan a farář na Podkarpatsku. Už před 1. světovou válkou byl členem župního zastupitelstva v Užhorodě. 1919 poslancem autonomního sněmu Ruské krajiny. Po komunistickém převratu v Budapešti (21. 3. 1919) se angažoval ve prospěch připojení Podkarpatské Rusi k ČSR. 1921-34 generální ředitel Podkarpatské banky v Užhorodě, 1928-35 starosta Užhorodu. 1935-38 třetím guvernérem Podkarpatské Rusi. Po podepsání Mnichovské dohody odvolán. Blíže viz Pop, I. (2008). *Podkarpatská Rus*, s. 111-112.

93 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 38.

94 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 294.

95 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 295.

měsíců se ani nestihla jakkoliv projevit v praxi. V závěru dubna (24. - 30. 4.) pak rumunská a československá vojska společně obsadila teritorium Podkarpatské Rusi, čímž byla z tohoto území pro příštích 20 let definitivně odstraněna maďarská moc.

I přesto, že k faktické realizaci rusínské autonomie v rámci nově demokratizovaného republikánského Maďarska nakonec nedošlo (o proklamacích komunistické vlády ani nemluvě), měla tato právní norma (zákon č. X), pro Rusíny velký význam. Jak si ve zmiňované studii všímá Robert Pejša, právě jejím prostřednictvím byli totiž Rusíni *poprvé de iure* uznáni „za samostatný národně-politický subjekt, a to územně vymezený. Hodnotu tohoto uznání nemohl snížit ani fakt, že se tak stalo rozhodnutím maďarské právní normy a především s ohledem na politické a ryze účelové zájmy maďarské vlády. I když Rusíni tento návrh odmítli, jeho rozsah se stal minimem jejich dalších národně-politických požadavků. Rusíni se v tomto okamžiku posunuli z role politického objektu ryze cizích zájmů do role aktivně vystupujícího politického subjektu. Zákon se paradoxně stal odrazovým můstkem k formulování podoby rusínských státoprávně-politických koncepcí.“⁹⁶

2.3 Rusínské národní rady

V samém závěru války se „rusínský živel“ konečně aktivizoval také ve svém původním domácím prostředí – přímo na Podkarpatské Rusi. V průběhu procesu zániku původní státní struktury, kterou představovalo hroutící se Uherské království, se na různých místech regionu nezávisle na sobě zformovalo hned několik politických center, takzvaných *národních rad*.

Jejich jádrem byl vždy poměrně úzký kroužek lidí sestávající z představitelů místní inteligence (především kněží, učitelů nebo právníků). Většina tehdejšího rusínského obyvatelstva postrádala širší politické vědomí a spokojila se s krátkodobými efekty, jež mu nová situace přinášela. Vlastní prospěch lidé nespatořovali v jim nesrozumitelných politických aktivitách, ale v okamžitém zajištění své každodenní hmotné existence. Z těchto příčin se prostý rusínský rolník obrátil primárně vůči těm, kdož jej do té doby ponižovali a vykořisťovali. Konec války a rozpad starých Uher vytvořili mocenské vakuum, jež pro něj

---

⁹⁶ Pejša, R. (2006). *cit. d.*, s. 131.

představovalo příležitost vypořádat se s místními lichváři a popy, které vnímal jako hlavní a bezprostřední zdroj své bídy. Vzácné nebyly ani případy rabování židovských obchodů a krčem – neboť to byli právě Židé, kdo představoval ekonomickou elitu tehdejší podkarpatské vesnice.⁹⁷

Zmíněné *národní rady* reprezentovaly různé názorové proudy, v zásadě je však lze původně rozdělit do tří základních skupin, podle národně-politické orientace:

A) proud *promaďarský*

Usiloval, nezávisle na paralelně probíhajících aktivitách v Budapešti, o realizaci rusínských národnostních práv v pokračujícím svazku s transformovaným a demokratizovaným Maďarskem pod vedením nové vlády Mihály Károlyiho. Reprezentantem tohoto směru se stala *Uhroruská národní rada* (*Uhro-Ruska Narodna Rada*), jež se sešla 9. listopadu 1918 v Užhorodě.

V čele této rady stáli Simeon Szabov (1863 – 1929) jako předseda a Augustin Vološin⁹⁸ coby jednatel. Na svém zasedání přijali jeho účastníci memorandum, v němž se vyslovili pro zachování celistvosti maďarského státu, ovšem při současném uplatnění rovnoprávnosti všech národností v něm žijících. Dále požadovali autonomní správu řeckokatolické církve, zřízení katedry ruského (rusínského) jazyka na budapešťské univerzitě a provedení hospodářských reforem (zejména pozemkové reformy). Oba výše jmenovaní také začali ihned intenzivně jednat o svých požadavcích s představiteli nové budapešťské vlády M. Károlyim, M. Lovaszim a O. Jászim, kteří přislíbili splnění všech předložených požadavků.⁹⁹ Navazující kroky budapešťské vlády byly podrobně popsány výše (kapitola 2.2).

---

97 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 35 a 163-169.

98 Augustin Vološin (1874-1945), řeckokatolický duchovní, pedagog, publicista, politik a spisovatel. Během první světové války jako člen *Ústřední komise řeckokatolické církve* oponoval snahám uherské vlády o definitivní maďarizaci řeckokatolické bohoslužby v Uhrách. Na konci války nejprve v čele *Uhroruské národní rady* v Užhorodě usiloval o realizaci rusínských národnostních práv v rámci federalizovaného Maďarska, po převzetí moci komunisty (březen 1919) se orientoval na ČSR. Zprvu spolupracoval s G. Žatkovičem (člen jeho Direktoria), po 1920 se přiklonil k proukrajinskému směru. 1925-29 poslancem NS RČS. Po Mnichovské krizi členem všech autonomních vlád Podkarpatské Rusi (předseda druhé, třetí a čtvrté). V reakci na rozpad ČSR vyhlásil 14. 3. 1939 nezávislost *Karpatské Ukrajiny*, ta však byla během následujících čtyř dní obsazena maďarskými vojsky. Druhou světovou válku prožil jako soukromá osoba v Praze, kde byl 15. 5. 1945 zatčen příslušníky sovětské kontrarozvědky SMERŠ a odvečen do Moskvy. 19. 7. 1945 zemřel v Lefortovské věznici v Moskvě. Bližší viz Pop, I. (2008). *Podkarpatská Rus*, s. 267-270.

99 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 36.

B) proud proruský

Byl proudem zcela okrajovým. Představitelkou tohoto směru byla po relativně krátkou dobu několika týdnů *Ruská národní rada* (*Russka Narodna Rada*), jež se ustavila na schůzi představitelů rusínských obcí ze spišské a šarišské župy pořádané 8. listopadu 1918 ve Staré Ľubovni. Vůdčí osobností zde byl místní kněz Emilian Nevickij (1878 - 1939). Ten však byl, jak si ve svém článku *The Ruthenian Decision to Unite with Czechoslovakia*¹⁰⁰ všímá R. P. Magocsi, proponentem spojení karpatských Rusínů s Ukrajinou.

Teprve poté, co se Ľubovňanská rada přesunula 19. listopadu do Prešova, prosadilo se v jejím vedení rusofilské křídlo vedené Antonem Beskidem.¹⁰¹ Z jeho iniciativy se pak tato rada 21. prosince 1918 sloučila s haličskou *Radou Lemků*¹⁰² v novou *Karpatoruskou národní radu* (*Karpato-Ruskuju Narodnuju Radu*). Vzhledem k nepřehledné situaci, jaká tehdy v Rusku zmítaném občanskou válkou panovala, opustil Beskid brzy své původní plány a orientoval se nově na československou variantu.¹⁰³

C) proud proukrajinský

měl zprvu mezi Rusíny na Podkarpatsku poměrně silné zastoupení. Jako první se k ukrajinské orientaci už 8. 11. 1918 přihlásila výše zmíněná *Ruská národní rada* pod vedením E. Nevického ve Staré Ľubovni. Její proukrajinské vedení však bylo brzy vystřídáno rusofily okolo A. Beskida.

---

100 MAGOCSI, Robert Paul. The Ruthenian Decision to Unite with Czechoslovakia. *Slavic Review*. June 1975, Vol. 34, No. 2, s. 360-381. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/2495193>> [cit. 2011-05-08]

101 Anton Beskid (1855-1933), rusínský právník a politik rusofilského směru. Po studiích v Budapešti pracoval jako advokát v Kežmarku a Prešově. 1910-18 poslanec uherského sněmu. Po rozpadu monarchie stanul v čele prešovské Ruské národní rady, jež se vyslovila pro připojení karpatských Rusínů k Rusku. Brzy však pochopil nereálnost této varianty a díky kontaktům na Slovenskou národní radu v Martině se přeorientoval na spojení s ČSR. Jako rusínský delegát se účastnil mírové konference v Paříži. Založil Ruskou národní stranu, jež se hlásila k čs. nár. demokratům K. Kramáře. 1923-33 guvernér Podkarpatské Rusi. Blíže viz Pop, I. (2008). *Podkarpatská Rus*, s. 31-32.

102 Představiteli *Rady Lemků*, kteří jednali s Beskidem byli Andrej Gagatko (1884-1944) a Dmitrij Vyslocký (1888-1968). Oba dva se posléze zapojili do politického života na Podkarpatské Rusi. Blíže viz Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 281.

103 Magocsi, R. P.: *cit. d.*, s. 368.

Jako další ze stoupců spojení uherských Rusínů s Ukrajinou se pak 17. listopadu 1918 sešla pod vedením advokáta Julije Braščajka *Národní rada* v Chustu. Zde vyslovený požadavek spojení s Ukrajinou pak Braščajko zopakoval 10. prosince 1918 na zasedání tzv. rusínského národního shromáždění, pořádaného v Budapešti novou maďarskou vládou. Zároveň zde ve svém vystoupení zpochybnil právo tohoto shromáždění provádět jakákoli rozhodnutí jménem všech uherských Rusínů (viz kapitola 2.2).

Ve stejném (proukrajinském) smyslu se pak ještě vyslovily *Karpatská Ruská národní rada* (*Karpats'ka-Rus'ka Narodna Rada*), vzniknuvší 8. prosince 1918 ve Svaljavě okolo Michaila Komarnického a *Marmarošská národní rada* (*Maramoroshs'ka Rus'ka Narodna Rada*) svolaná na 18. prosince 1918 do Marmarošské Sihoti z iniciativy Michaila Braščajka.¹⁰⁴ (*Sighetu Marmatei* - město posléze z rozhodnutí pařížské mírové konference připadlo Rumunsku).

Většina těchto národních rad však byla spíše ve vleku událostí, než aby jejich vývoj svou činností nějak výrazně ovlivňovala. Jelikož se jak kyjevská *Ukrajinská lidová republika*, tak rovněž Lvovská *Západoukrajinská lidová republika* neudržely na politické scéně déle než pár měsíců, přestala být tato varianta záhy i na Podkarpatsku relevantním projektem. Málokdo z rusínských představitelů totiž toužil po životě v rámci bolševické sovětské Ukrajiny.

2.4 Rusínské úvahy o samostatnosti

Další variantou budoucího vývoje území karpatských Rusínů bylo vytvoření samostatného rusínského státu. Tato myšlenka měla zprvu relativně silnou podporu v diaspoře, mezi politicky uvědomělejšími americkými Rusíny. Stoupencem této myšlenky byl původně také Grigorij Žatkovič. Avšak po jednáních s Masarykem a zejména Wilsonem – který mu dal jasně najevo, že nevěří v životaschopnost takového státního útvaru, a že Spojené státy nebudou vznik tak diskutabilního subjektu nijak podporovat – uznal neprůchodnost této

---

¹⁰⁴ Michail Braščajko (1883-1969) byl bratrem dříve zmíněného Julije Braščajka (1875-1955). Oba bratři byli původní profesí advokáti a oba se po připojení Podkarpatské Rusi k ČSR zapojili do politické a kulturně-osvětové činnosti v rámci proukrajinského směru (spolek Prosvita ad.). Po obsazení a následné anexi Podkarpatské Rusi Sovětským svazem též oba postihly represe nového režimu. Blíže viz Pop, I. (2008). *Podkarpatská Rus*, s. 45-46 a Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 279-429.

varianty a na základě Wilsonova doporučení i Masarykových příslibů se ztotožnil s československou variantou.¹⁰⁵

A) Huculská republika

Konkrétním pokusem o nezávislý rusínský stát na Podkarpatské Rusi pak byla takzvaná *Huculská republika*. Její vznik deklarovala *Huculská národní rada (Huculska Narodna Rada)*, jež se sešla 8. listopadu 1918 v Jasini z iniciativy Štěpána Kločuraka.¹⁰⁶ Ten začal ihned formovat ozbrojené složky a další instituce nového státu. Exekutivní orgán tohoto samozvaného státního útvaru – *Holovna uprava* - se záhy obrátil na představitele *Západoukrajinské lidové republiky*, (vyhlášené ve Lvově 1. 11. 1918), s žádostí o sjednocení. Z důvodu nejasné budoucnosti ukrajinského státu, který právě bojoval o svou vlastní existenci ve válce s Polskem, nemohli představitelé ZULR Kločurakově žádosti v danou chvíli vyhovět. Poskytli tedy jeho vládě alespoň symbolickou podporu v podobě vyslání malé vojenské jednotky, coby armádních instruktorů¹⁰⁷ Tím byla, paradoxně, samozvaná Huculská republika „odsouzena“ k dočasné, byť nikým neuznané, samostatnosti.

Nečinně přihlížet těmto separatistickým aktivitám však nehodlala Károlyiho vláda. Ta tou dobou ještě považovala okolí Jasině za území pod svou jurisdikcí, a proto se rozhodla vyslat tam své vojsko, které následně 22. prosince vyhlásilo nad Jasinou okupační režim.¹⁰⁸ Ještě před obsazením Jasině maďarskou armádou stihlo vedení *Huculské republiky* přejít do ilegality a připravovalo se na protiúder.

---

105 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 46-47.

106 Štěpán Kločurak (1895-1980), rusínský politik proukrajinského směru. Absolvoval právnickou akademii v Marmarošské Sihoti . 1915 odveden do armády, sloužil u vojenské posádky v Praze. Po návratu domů zvolen velitelem huculské lidové milice. 8. 11. 1918 svolal do Jasinu lidové shromáždění, jež zvolilo Huculskou národní radu a vyhlásilo Huculskou republiku. Ve Stanislavi vyjednával s vládou ZULR o spojení těchto dvou celků v jednom státě, k čemuž nakonec nedošlo. Po zániku Huculské republiky (červen 1919), se zapojil do veřejného života na Podkarpatské Rusi (novinář, tajemník sociálně demokratické strany), účastnil se práce kulturně-osvětového spolku Prosvita. Po Mnichovu zasedal v autonomních orgánech (sněm, vláda) Podkarpatské Rusi. Po obsazení Podkarpatska Maďarskem (březen 1939) utekl do Prahy, kde byl v květnu 1945 zatčen jednotkami SMERŠ a odvečen do SSSR. Odsouzen na doživotí, 1945-57 v pracovním táboře ve Vorkutě. 1957 propuštěn, návrat k rodině do Prahy. Napsal paměti o Huculské republice, jež se podařilo vydat v USA.

Bližší viz Pop, I. (2008). *Podkarpatská Rus*, s. 126-127.

107 Pop, I. (2008). *Podkarpatská Rus*, s. 126.

108 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 281.

Ten přišel v ranních hodinách 7. ledna 1919 kdy ozbrojená huculská milice, tzv. *Narodna oborona* pod vedením bratrů Dmitrije a Vasila Klimpušových provedla v Jasine povstání, během něhož se jí podařilo maďarské vojáky vyhnat. Překvapena vlastním úspěchem, chopila se iniciativy, a pokračovala dále v postupu údolím Tisy, aby obsadila ještě Marmarošskou Sihot' a Veliký Bočkov.¹⁰⁹ Po krátkých bojích s rumunskou armádou ve dnech 19. - 20. ledna se však odtud huculská milice zase stáhla zpět do jasiňské kotliny.

Definitivní „ránu z milosti“ zasadilo pak *Huculské republice* rumunské vojsko, když, na základě pokynů Dohodových mocností, v polovině června 1919 obsadilo celou marmarošskou župu, kterou doufalo získat pro sebe. S ohledem na tuto situaci se vedení Huculské republiky i Marmarošské národní rady, (která zprvu usilovala o spojení s Ukrajinou – viz kap. 2.3), obrátilo na čs. představitele s žádostí o připojení Marmaroše k Československu.¹¹⁰

B) Republika Komańcza

Dalším pokusem o ustavení rusínské státnosti byla *Republika Komańcza*. Poté, co došlo 1. listopadu 1918 ve Lvově k vyhlášení *Západoukrajinské lidové republiky*, aktivizovali se také karpatští Lemkové z oblasti tzv. Východní Lemkovštiny,¹¹¹ mezi nimiž panovaly silné proukrajinské sympatie. Dne 4. listopadu 1918 bylo svoláno lidové shromáždění v obci Velký Vislok (Wisłok Wielki), v sanockém okrese, kde místní řeckokatolický kněz Pantelejmon Szpylka veřejně přečetl prohlášení lvovské Národní rady proklamující vznik ZULR, otištěné v ukrajinských novinách *Dil*. V reakci na tuto zprávu byl příštího dne (5. 11. 1918) na setkání 70 zástupců z okolních obcí vyhlášen vznik *Republiky Komańcza* a ustavení sedmičlenné vlády (tzv. *Rady Wisłockiej*). Ta posléze ze svého středu zvolila premiéra, jímž se stal výše zmíněný Pantelejmon Szpylka. Prezidentem byl zvolen kupec z obce Komańcza (a bývalý důstojník rakouské armády) Andrij Kyr. Za centrum nového státu byla stanovena právě obec

---

¹⁰⁹ Magocsi, R. P.: *cit. d.*, s. 371-372.

¹¹⁰ Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 298.

¹¹¹ Viz mapu lemkovského osídlení v příloze.

Komańcza.¹¹² Představitelé tohoto efemérního státního útvaru doufali v brzké spojení se západoukrajinským státem v Haliči. Dřív než k tomu mohlo dojít, byl lemkovský stát po krátkých potyčkách s polskou armádou ve dnech 23. - 27. ledna 1919 zlikvidován.

C) *Lemko-rusínská republika*

Poněkud delší životnost byla dopřána dalšímu rusínskému státnímu útvaru, jímž byla *Lemko-rusínská republika (Ruska Narodna Respublika Lemkiv)*.¹¹³ Ta se ustavila na schůzi více než pěti set Lemků z celkem 130 vesnic 5. prosince 1918 v obci Florynka¹¹⁴ Ačkoliv se do určité míry časově i teritoriálně prolínala s výše zmíněnou *Republikou Komańcza*, na rozdíl od jejich představitelů byli Lemkové z Florynky orientováni většinou proruský a doufali v budoucí spojení s demokratickým Ruskem. Do doby, než to bude možné, hodlali fungovat jako nezávislý stát.¹¹⁵

Prezidentem tohoto státu se stal Jarosław Kaczmarczyk (1885 – 1944?).¹¹⁶ Ten si brzy uvědomil, že spojení s novým Ruskem zřejmě nebude možné, a proto přesměroval svou pozornost k československé variantě. Vyslal tedy své zástupce na jednání *Ruské národní rady* do Prešova, kde tito vstoupili do nově utvořené *Karpatoruské národní rady* pod vedením Antona Beskida (viz kapitola 2.3). Myšlenku připojení rusínských žup severovýchodního Slovenska a přilehlých oblastí Haliče podporovali jak Anton Beskid, tak také Grigorij Žatkovič. Oba také po svém příjezdu do Paříže v tomto smyslu jednali nejen s československými představiteli, ale i s reprezentanty Dohody na mírové konferenci.¹¹⁷ Teritoriální požadavky Rusínů však byly shledány jako neadekvátní rozsahu jimi skutečně obydleného území.¹¹⁸ Ve věci připojení území haličských Lemků (*Lemkovštiny*), nechtěla čs. vláda riskovat další střet s Polskem, s nímž už nyní měla velice napjaté vztahy kvůli

112 Obec Komańcza se nalézá v okrese Sanok (Powiat sanocki) v Podkarpatském vojvodství (Województwo podkarpackie) v jihovýchodním Polsku, cca 20 km severně od slovenských Medzilaborců. Prochází tudy železniční trať Humenné-Medzilaborce-Rzeszów.

113 Viz mapa v příloze.

114 Obec Florynka se dnes nachází v jihovýchodním Polsku, v okrese Nowy Sącz (Powiat nowosądecki), ve vojvodství malopolském (Województwo małopolskie).

115 Blíže viz <<http://www.carpatho-rusyn.org/lemkos/lemrepub.htm>> [cit. 2011-05-11]

116 Blíže viz <<http://www.carpatho-rusyn.org/lemkos/kach.htm>> [cit. 2011-05-11]

117 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 75-78.

sporům o pro ni mnohem důležitější oblast Těšínska. Také Poláci nehodlali připustit ztrátu lemkovských území. Ve věci rozhraničení slovensko-rusínského pomezí nepadlo nakonec v Paříži žádné definitivní rozhodnutí.¹¹⁹ Záležitost byla přenesena na domácí půdu s tím, že definitivní rozhraničení provede později společná československo-rusínská teritoriální komise. Tato byla sice v lednu 1920 ustavena, ale pro vzájemné rozpory se nedokázala shodnout na oboustranně přijatelném stanovisku a vícekrát už svolána nebyla.¹²⁰

Území *Lemko-rusínské republiky* bylo polskou armádou definitivně ovládnuto v březnu 1920. Polskou svrchovanost nad tímto územím potvrdila už v září 1919 mírová konference v tzv. velké Saint-Germainské mírové smlouvě, v níž přidělila území Haliče Polsku.

---

118 Podle sčítání lidu z roku 1921 se ve Spišské župě hlásilo ke Slovákům 64,88% a k Rusínům 6,07% obyvatel župy. V Šarišské župě ke Slovákům 74,03% a k Rusínům 16,61% obyvatel. V Zemplínské župě byl národnostní poměr 61,88% vůči 22,85% ve prospěch Slováků. Citováno podle: *Statistická příručka Republiky Československé II*. Praha: Státní úřad statistický, 1925, s. 377-378.

119 Pejša, R. (2006). *cit. d.*, s. 135-136.

120 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 63.

3. Rok 1919 a vítězství československé varianty

Stěžejní roli při přijetí československé varianty nakonec sehrála *Karpatoruská národní rada* pod vedením Antona Beskida. Ten svolal na 7. ledna 1919 do Prešova poradu vrcholných představitelů Rusínů z východního Slovenska i Lemků z Haliče. Všichni přítomní se nakonec shodli na připojení rusínských území k Československu. O tři dny později, 10. ledna, pak tlumočil A. Beskid toto stanovisko v Praze československé vládě, která jej obratem odeslala na mírovou konferenci do Paříže jako rusínského delegáta.¹²¹

V první polovině ledna 1919 se v Budapešti setkal tamní zplnomocněnec čs. vlády Milan Hodža (1878 – 1944) se dvěma rusínskými delegacemi. První, jíž vedl Augustin Vološin, mu tlumočila nové stanovisko donedávna promaďarské *Uhroruské národní rady* z Užhorodu. Tato delegace nyní Hodžu žádala, aby československé vojsko obsadilo Podkarpatskou Rus a zajistilo tak připojení tohoto území k nové republice. Vološin však zároveň odmítl stvrdit tuto žádost písemně do doby, než bude Užhorod obsazen československými vojsky. Toto chování u Hodži vyvolalo dojem, že tak Vološin činí pouze z oportunistu, pro případ, že by z nějakého důvodu zkrachoval projekt dříve přislíbené autonomie v rámci Maďarska. Druhá delegace, jíž vedl Michail Komarnický, prezentovala nové stanovisko původně proukrajinské *Karpatské Ruské národní rady* ve Svajlavě. I tento orgán nyní jménem svých členů žádal Hodžu o připojení Podkarpatské Rusi k Československu.¹²² Milan Hodža posléze tlumočil oba požadavky vládě do Prahy i Edvardu Benešovi do Paříže, jako přání obyvatelstva Podkarpatské Rusi.

„5. února 1919 přečetl Edvard Beneš na zasedání Nejvyšší rady exposé o připojení Slovenska a Podkarpatské Rusi k českým zemím. Hovořil v něm o osudech Slováků a Rusínů v Uhrách, o poměrech na Slovensku a Podkarpatské Rusi a současně o žádosti Rusínů, aby byli

---

121 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 289.

122 Magocsi, R. P.: *cit. d.*, s. 373-374.

připojení k československému státu. Jeho vystoupení se setvalo v Nejvyšší radě s příznivým ohlasem.¹²³

17. února přicestovali do Paříže G. Žatkovič a J. Gardoš, jakožto zástupci amerických Rusínů. Po setkání s A. Beskidem utvořili na mírové konferenci tzv. *Ruskou komisi*, která zde vystupovala jakožto reprezentant národních zájmů všech Rusínů (amerických i uherských). Tato delegace pak jednala jak s představiteli dohodových států, tak s předsedou české delegace Karlem Kramářem, aby je seznámila s představami a požadavky Rusínů doma i v USA.¹²⁴

10. března 1919 přijeli Žatkovič a Gardoš do Prahy, aby tu dále jednali s prezidentem T. G. Masarykem o konkrétní podobě vztahu podkarpatských Rusínů k novému státu. Zatímco na mírové konferenci se Rusíni i Češi snažili vystupovat jednotně, v jejich interních diskuzích se už začínaly projevovat odlišné představy o podobě budoucího uspořádání vzájemných záležitostí. Žatkovič v Praze Masarykovi předal rusínské požadavky, nově zformulované do čtrnáctibodového memoranda. Vzorem, z něhož při formulování svých požadavků vycházel, Žatkovičovi bylo právo států v americké federaci, které však nebylo možné aplikovat v tehdejším Československu.¹²⁵

O den později pak Žatkovič cestou do Užhorodu zastavil v Bratislavě, aby zde jednal s Vavro Šrobárem (1867 - 1950), tehdy ministrem s plnou mocí pro správu Slovenska. Společně se snažili najít kompromis v otázce budoucí hranice mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí, avšak jejich jednání skončilo bez výsledku.¹²⁶

12. března odjel Žatkovič z Bratislavy do Prešova, kde se setkal se členy Beskidovy *Karpatoruské národní rady*. Vzájemně se informovali o své dosavadní činnosti a postojích, načež byl Žatkovič zmocněn k úsilí o sjednocení všech rusínských národních rad, jejichž společným cílem mělo nyní být připojení Podkarpatské Rusi k Československu na autonomním (federálním) základě, jak to předpokládal Žatkovičův čtrnáctibodový plán.

---

123 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 51.

124 Tamtéž.

125 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 292-293.

126 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 51-52.

Ve stejný den předložili E. Beneš a K. Kramář v Paříži *Memorandum č. 6*, jež se týkalo otázky uherských Rusínů. Českoslovenští představitelé v memorandu přiznali, že území obývaná Rusíny doposud nikdy k českému státu nepatřila, ale že v současnosti není jiné alternativy než jejich připojení k Československu, neboť sjednocení s Haličí, u níž není jasné, zda ji budou kontrolovat Ukrajinci, Poláci či dokonce Rusové, nebo zachování Rusínů v rámci Uherska jsou nepřijatelná. Sjednocení s Haličí si prý totiž přeje nepatrná skupinka lidí. Poláci si nikdy nečinili nároky na jižní svahy Karpat a varianta, že by Rusíni zůstali v rámci Uher by protirečela všem ideálům demokracie a spravedlnosti, v jejichž jménu se vedla nynější válka. Zdůrazněn byl také geopolitický aspekt nutnosti společné hranice nového státu s Rumunskem – vzhledem k trvající hrozbě maďarského revizionismu. Jako důkaz přání samotných Rusínů byly předloženy výsledky plebiscitu amerických Rusínů a nedávná prohlášení podkarpatoruských národních rad. Anton Beskid naléhal, aby bylo k Československu připojeno i území Lemků na severních svazích Karpat (tzv. *Lemkovština*), jak to požadovali i představitelé výše zmíněné *Lemko-rusínské republiky*. Tento požadavek však Edvard Beneš odmítl jako nereálný. Spojenecká komise přijala československé stanovisko s porozuměním a předala své doporučení hlavní teritoriální komisi.¹²⁷

15. března 1919 se Grigorij Žatkovič Užhorodě poprvé setkal představiteli zdejší *Uhroruské národní rady* A. Vološinem, S. Szabovem a dalšími, aby i je informoval o usnesení amerických Rusínů, jakož i o svých dosavadních jednáních s T. G. Masarykem v USA a v Praze, a s představiteli Dohody v Paříži. Užhorodská rada po určitém váhání rovněž schválila jeho plán dalšího vyjednávání o sjednocení s ČSR za podmínky autonomie Podkarpatské Rusi.¹²⁸

Vývoj situace v jarních měsících roku 1919 ve střední a východní Evropě (polská okupace východní Haliče a postupný kolaps *Západoukrajinské lidové republiky*, ozbrojené střety mezi komunisty a Dohodou v Maďarsku), napomohl definitivnímu příklonu Rusínů z Karpat k československé variantě řešení jejich situace.

8. května 1919 se v Užhorodě konala společná schůze prešovské, užhorodské a chustské národní rady. Na zasedání, jemuž předsedal Augustin Vološin, se jeho účastníci

---

127 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 293.

128 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 52.

dohodli, že vytvoří jednotnou *Centrální ruskou národní radu* (*Centralnuju Russkiju Narodnuju Radu, CRNR*), coby společný orgán domácích politických představitelů a emigrace. Předsedou CRNR byl zvolen Anton Beskid (in absentia), místopředsedy pak Augustin Vološin, Miron Strypsky a Michail Braščajko.¹²⁹ Ještě téhož dne vydala CRNR slavnostní prohlášení v němž se uvádí:

„*Centrální ruská národní rada veřejně prohlašuje, že ve jménu celého národa, zcela souhlasí s rozhodnutím americké Uhro-Rusinské Rady spojit se s česko-slovenským národem na základě plné národní autonomie.*“¹³⁰

V následujících dnech, mezi 9. - 16. květnem, CRNR na svých zasedáních projednávala podobu budoucího vztahu rusínského státu v rámci Československa. Za základ programu byl přijat Žatkovičův čtrnáctibodový plán, jenž předpokládal pro Rusíny dosažení plné vnitřní samosprávy. Reprezentanti haličských Rusínů (Lemků), jež byli v CRNR také zastoupeni, opět zdůrazňovali nutnost osvobození a sjednocení *všech Karpatorusů*, avšak Vološin i Žatkovič se odmítli zabývat záležitostmi Haliče, dokud nebude uspokojivě zajištěna budoucnost Podkarpatské Rusi.¹³¹

Ve stejné době, kdy probíhala jednání v Užhorodě, požádala 8. května 1919 Rada ministrů zahraničních věcí na mírové konferenci⁴⁷ v Paříži Územní komisi o předložení doporučení ve věci autonomie podkarpatských Rusínů. Komise se proto sešla 15. května, aby E. Beneše požádala o vysvětlení stanoviska a záměrů československé vlády. Beneš svou odpověď doručil komisi o dva dny později písemně, ve formě šestibodového memoranda¹³² V něm, jménem vlády a v souladu s rusínskými požadavky deklaroval:

---

129 Magocsi, R. P.: *cit. d.*, s. 378-379.

130 Citováno podle: Protokoly obščehago sobraniiia podkarpatskikh russkikh rad i . . . Tsentral'noi Russkoi Narodnoi Rady, reprinted in *Karpatorutsskije Novosti* (New York), May 15, 1944. In: Magocsi, R. P.: *cit. d.*, s. 378. Citát je mým vlastním překladem.

131 Magocsi, R. P.: *cit. d.*, s. 379.

132 *Memorandum by Dr. Beneš on the status of the Ruthenes to the south of the Carpathians whose territory forms part of the Czecho-Slovak state, May 17, 1919.* Viz Kolář, F.: Podkarpatská Rus na pařížské mírové konferenci. In: *Česko-slovenská historická ročenka 1997*. Brno: Masarykova univerzita, s. 61-69.

„z důvodu udělení zvláštního právního statutu území Rusínů na jih od Karpat a dokázat touhu Česko-slovenské republiky ustanovit správu na tomto území, Česko-slovenská republika, ačkoliv mající společné centrální zákonodárství a vládu, touží poskytnouti Rusínům na jih od Karpat široký rozsah samosprávy.“¹³³

Konkrétně byl Podkarpatské Rusi přislíben vlastní parlament se zákonodárnou mocí v otázkách jazykových, školských a náboženských. Dále bylo deklarováno, že v čele administrativy autonomního území bude stát guvernér jmenovaný prezidentem republiky. Ministerstva budou mít zvláštní rusínské referáty a ve vládě ČSR bude Rusíny zastupovat zvláštní ministr. Komise následně vyjádřila se zásadami memoranda spokojenost a předložila věc k projednání Radě ministrů. Rada měla otázku podkarpatských Rusínů na programu jednání 23. 5. 1919. Rovněž vyjádřila s návrhy československé vlády souhlas, čímž se celá záležitost posunula do roviny formulace obsahu mírové smlouvy.¹³⁴

Téhož dne kdy mírová konference projednávala v Paříži otázku budoucnosti karpatských Rusínů, přijela do Prahy z Užhorodu 105 členná delegace Centrální ruské národní rady vedená Beskidem, Vološinem a Žatkovičem. Delegaci přijali ministr vnitra Antonín Švehla (1873 – 1933) a prezident T. G. Masaryk. Při audienci u prezidenta mu rusínští představitelé oficiálně oznámili utvoření jednotné CRNR a předložili k diskuzi závěry na nichž se v minulých dnech společně usnesli. Prezident zdůraznil, že otázky státoprávního postavení Podkarpatské Rusi v rámci ČSR nepatří do jeho kompetence, a odkázal je na probíhající jednání v Paříži a následný legislativní proces, jenž výsledky mezinárodní konference zakotví v právním řádu republiky.¹³⁵

---

133 Tamtéž.

134 Pejša, R. (2006). *cit. d.*, s. 135.

135 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 297-298.

4. Status Podkarpatské Rusi v rámci Československé republiky

Dne 6. června 1919 byla na území Podkarpatské Rusi kontrolovaném československým vojskem pod vedením francouzského generála Edmonda Hennocquea (1860 – 1933) neoficiálně vyhlášena *diktatura vojenské správy* (oficiálně vyhlášena k 1. říjnu 1919), jejímž úkolem byla konsolidace poměrů v zemi po odchodu maďarské rudé armády a rumunských okupačních vojsk (rumunská armáda se z jihovýchodních oblastí Podkarpatské Rusi – z Marmarošské župy – definitivně stáhla až na podzim 1920).¹³⁶

1. srpna 1919 pak byl řízením místní civilní správy na kontrolovaných územích pověřen český správní úředník Jan Brejcha (1867 – 1924). Sídlem *Civilní správy pro organizaci administrativy kraje* se stal Užhorod. Vláda současně 7. srpna jmenovala Grigorije Žatkoviče hlavou *Dočasného direktoria autonomní Podkarpatské Rusi*, jež mělo být poradním sborem administrátora ve věcech autonomní správy. Dalšími členy Direktorია pak byli A. Vološin, J. Braščajko, E. Toronskyj a J. Hadžega.¹³⁷ Jak se brzy ukázalo, byla role Direktorია víceméně formální a veškerou skutečnou moc ve svých rukou soustředili administrátor Brejcha a generál Hennocque. Tento stav byl pochopitelně zdrojem rozčarování u členů Direktorია a zdrojem napětí mezi ním a civilní správou, respektive vládou v Praze, kterou Žatkovič opakovaně žádal o změnu statusu Direktorია z poradního orgánu v orgán rozhodující, jemuž by administrátor byl podřízen. Vláda Žatkovičovi příslušné změny přislíbila, jejich realizaci však opakovaně odsouvala.¹³⁸

Dne 10. září 1919 byla v Saint-Germain-en-Laye poblíž Paříže podepsána tzv. *Minoritní Saint-Germainská smlouva* (oficiálně: *Smlouva mezi čelnými mocnostmi*

---

¹³⁶ Pop, I. (2005). *Stručná historie*, s. 111. Vojenská diktatura pak na Podkarpatské Rusi trvala až do 9. ledna 1922.

¹³⁷ Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 62.

¹³⁸ Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 62.

spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919.),¹³⁹ jejímž prostřednictvím byla Podkarpatská Rus z pohledu mezinárodního práva oficiálně začleněna do rámce Československé republiky. Podle paragrafů 10 a 11 této smlouvy se Československo zavazovalo, že:

(§ 10): „Československo se zavazuje, že zřídí území Rusínů jihokarpatských v hranicích, určených Čelnými mocnostmi spojenými a sdruženými, v rámci státu československého jako samosprávnou jednotku, která bude vybavena nejširší samosprávou slučitelnou s jednotností státu československého.“¹⁴⁰

(§ 11): „Území Rusínů jihokarpatských bude mít samosprávný sněm. Tento sněm bude mít zákonodárnou moc ve věcech jazykových, vyučovacích a náboženských, jakož i v otázkách místní správy a ve všech ostatních otázkách, které mu zákony státu československého přidělí. Guvernér území rusínského bude jmenován prezidentem republiky Československé a bude odpověden sněmu rusínskému.“¹⁴¹

V dalších částech smlouvy se například požadovalo, aby úředníci spravující autonomní území byli pokud možno vybíráni z řad místního obyvatelstva, a aby Podkarpatská Rus měla spravedlivé zastoupení v zákonodárném sboru ČSR. Mírová smlouva však nestanovovala žádnou lhůtu, ve které měla být autonomie Podkarpatské Rusi realizována, ani nestanovovala žádné sankce za její porušování.¹⁴²

---

139 Smlouva byla do československého právního řádu převzata formou zákona 508/1921 Sb.

Text zákona viz

<http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/c/313/ce/10821/p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=508/1921%20Sb.&PC_8411_l=508/1921&PC_8411_ps=10#10821>

[cit. 2011-05-17]

140 Citováno podle: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/c/313/ce/10821/p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=508/1921%20Sb.&PC_8411_p=10.&PC_8411_l=508/1921&PC_8411_ps=10#10821>

[cit. 2011-05-17]

141 Citováno podle: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/c/313/ce/10821/p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=508/1921%20Sb.&PC_8411_p=11.&PC_8411_l=508/1921&PC_8411_ps=10#10821>

[cit. 2011-05-17]

142 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 301.

18. listopadu 1919 pak čs. vláda prostřednictvím proklamace generála E. Hennocquea č. 26 536/1919 kontresignované administrátorem Brejchou vydala tzv. *Generální statut pro organizaci a administraci Příkarpatské Rusi*.¹⁴³ Tímto neobvyklým dokumentem, jenž neměl formu zákona ani nařízení, (a nebyl publikován ve Sbírce zákonů a nařízení), byly oficiálně položeny základy čs. správní administrace nově nabytého území. V Generálním statutu se sice pravilo, že: „*funkce administrátora a direktoria jsou dočasné a provizorní*“ (tzn. do doby, než bude schválena ústava a vyhlášeny volby), neodstraňoval ale problém faktického nahrazení pozice direktoria rolí administrátora. Robert Pejša k tomuto problému ve své studii podotýká:

„Postup československé vlády v otázce politické správy území státu se v případě ustanovení administrátora pro podkarpatoruské území odvíjel v souladu s postupem uplatňovaným i v jiných částech státu, které byly mírovou konferencí přičleněny k Československu nad rámec požadavku historických hranic. Administrátor a jemu podřízená Civilní správa v sobě obsahovala až příliš velkou podobnost s funkcí tzv. zplnomocněného komisaře pro území Ratibořska.

Ustanovení tzv. zplnomocněného komisaře pro Ratibořsko se opíralo o nařízení č. 65/1920 vlády republiky Československé ze dne 24. 1. 1920. Přičemž působnost zplnomocněného komisaře, ve všeobecnosti pojmenovaná, odpovídala totožnému rozsahu kompetencí administrátora v případě Podkarpatské Rusi, přičemž nadřazená moc jakéhokoliv jiného orgánu mimo ústředních politických orgánů a jejich vedoucích činitelů byla vyloučena.“¹⁴⁴

Rusínští předáci v čele s Žatkovičem samozřejmě s takovýmto řešením spokojeni nebyli. Koncem ledna 1920 předložili vládě formou ultimáta nové požadavky na reálné

---

¹⁴³ Jak si všímá ve své knize P. Švorc, hovoří se v názvu dokumentu o *Příkarpatské Rusi*. Dokument sám však zakotvuje pro rusínské území název *Podkarpatská Rus*. Viz Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 276. Citováno podle *Generální statut pro organizaci a administraci Příkarpatské Rusi*. VHA Praha, f. ČSNR – 64/1/14.

¹⁴⁴ Pejša, R. (2006). *cit. d.*, s. 138.

provedení rusínské autonomie. Poté, co byly jejich požadavky odmítnuty, podalo Direktorium začátkem února demisi.¹⁴⁵

29. února 1920 přijalo Revoluční národní shromáždění *Ústavní listinu Československé republiky*.¹⁴⁶ Do nejvyššího zákona země byla zakotvena i autonomie Podkarpatské Rusi, což mělo demonstrovat svrchovanou státní moc na podkarpatoruském území. Text minoritní saintgermainské mírové smlouvy však nebyl do ústavy převzat doslova, nýbrž v určitých modifikacích, jež ovšem měly ve svém důsledku zásadní dopad.

Jedna ze zásadních změn se týkala otázky autonomního sněmu. Ten se sice měl stát zákonodárným orgánem, avšak volební předpisy upravující volby do tohoto sněmu vydány nebyly¹⁴⁷ Zákony autonomního sněmu se měly stávat platnými až po podpisu prezidentem republiky (§ 3, odst. 4) , což bylo odklonem od textu mírové smlouvy. V čele výkonné moci na Podkarpatské Rusi měl být guvernér, jmenovaný prezidentem republiky *na návrh vlády*, což v praxi znamenalo, že se guvernér sice stal vysokým státním úředníkem, ovšem zcela závislým na československé vládě. Modifikován byl také požadavek mírové smlouvy na spravedlivé zastoupení Podkarpatské Rusi v celorepublikovém parlamentu. V § 3, odstavci 5 ústavy se hovoří pouze *o přiměřeném počtu poslanců (senátorů) podle příslušných volebních řádů československých*. To znamenalo, že sněm Podkarpatské Rusi nemohl určovat ani počet poslanců, ani způsob jejich volby. Rovněž mu bylo odepřeno právo posílat své zástupce do Národního shromáždění.

---

145 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 306-307.

146 Viz *Ústavní listinu Československé republiky* <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html> [cit. 2011-05-13]

147 Respektive byly vydány až formou *Ústavního zákona č. 328/1938 Sb. z. a n., o autonomii Podkarpatské Rusi*. Ten byl přijat Národním shromážděním 22. 11. 1938, a byl doplněn vládní vyhláškou ze dne 12. prosince 1938 č. 329/1938 Sb., *o úplném znění předpisů o autonomii Podkarpatské Rusi*. Ústavní zákon 328/1938 Sb. z. a n. se stal platným a účinným 16. prosince 1938. Tento zákon pak de iure platil až do 12. ledna 1946, kdy byla ratifikována *Smlouva mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945*.

Všechny tyto rozdíly mezi ustanoveními mírové smlouvy a textem ústavy se však ukázaly jako problémy značně abstraktního rázu, jelikož sama autonomie Podkarpatské Rusi byla reálně naplněna až za dramatických okolností závěru roku 1938.

26. dubna 1920 vydala československá vláda nařízení č. 356/1920 Sbírkou zákonů a nařízení o změně generálního statutu. Tímto nařízením byl do čela místní výkonné moci formálně postaven na místo administrátora guvernér, kterým byl 5. května 1920 jmenován Grigorij Žatkovič. Viceguvernérem se stal Čech Petr Ehrenfeld (1866 - 1936), úřad administrátora civilní správy převzal rovněž český úředník František Bláha.¹⁴⁸

Po přijetí nové ústavy se v Československu konaly 18. dubna 1920 parlamentní volby. Jejich konání však bylo na Podkarpatské Rusi (a také na Těšínsku) odloženo s odůvodněním, že na těchto územích zatím panuje taková situace, kdy by zde mohly získat většinu protičeskoslovenské síly. V květnu 1920 dokonce vláda na svém zasedání konstatovala, že Podkarpatská Rus není ještě dostatečně zajištěna pro setrvání v ČSR.¹⁴⁹

Z mezinárodního hlediska však bylo začlenění Podkarpatské Rusi do Československé republiky definitivně potvrzeno 4. června 1920, kdy byla na zámku Velký Trianon ve Versailles podepsána mírová smlouva mezi státy Dohody a Maďarskem (oficiálně: *Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Maďarskem*)¹⁵⁰, která potvrdila rozpad Rakouska-Uherska a stanovila poválečné hranice maďarského státu. V paragrafu 48 této smlouvy pak Maďarsko uznalo „...úplnou nezávislost státu československého, zahrnujícího i autonomní území Rusínů na jih od Karpat.“¹⁵¹ Smlouva vstoupila v platnost 21. července 1921 a v ČSR byla ratifikována 9. března 1922.¹⁵²

---

148 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 309.

149 Švorc, P. (2007). *cit. d.*, s. 65-66.

150 Do československého právního řádu byla smlouva převzata jako zákon 102/1922 Sb.

Text zákona viz <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=102%2F1922+Sb.&number2=&name=&text=> [cit. 2011-05-17]

151 Citováno podle: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/cmd/ad/c/313/ce/10821/p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=102/1922%20Sb.&PC_8411_p=48&PC_8411_j=102/1922&PC_8411_ps=10#10821>

[cit. 2011-05-17]

152 Pop, I. (2005). *Dějiny*, s. 311.

5. Závěr

Teritorium tzv. Uherské Rusi patřilo v před první světovou válkou k nejchudším a kulturně i hospodářsky nejzaostalejším regionům Uher, respektive celé habsburské monarchie. Jeho většinoví obyvatelé, jimiž byli slovanští Rusíni, se nacházeli v pozici bezprávných občanů druhé kategorie, jimž nebyl umožněn svobodný rozvoj jejich kulturního, náboženského ani národnostního života. Tvrdá maďarizační politika uherské vlády a dlouhodobě nepříznivá hospodářská situace vedly k masovému vystěhovalectví Rusínů, především do USA. V souvislosti s vypuknutím první světové války nastolily nevládní národy habsburské monarchie požadavek uznání a naplnění svých národně-politických práv.

Diskuze o poválečné budoucnosti Rusínů v Evropě se nejprve rozvinula mezi jejich krajanskými spolky v USA, kde byly pro formulaci národního politického programu příznivější podmínky, než v samotných Uhrách. Díky kontaktům na krajanské spolky amerických Slováků se američtí Rusíni dověděli o plánech odbojové skupiny soustředěné kolem T. G. Masaryka, jež usilovala o vznik nového státu ve střední Evropě. Po příjezdu Masaryka do USA s ním Rusínští předáci navázali kontakt, a po vzájemných poradách se rozhodli připojit k jeho projektu Československé republiky. Toto rozhodnutí posléze potvrdil plebiscit pořádaný mezi americkými Rusíny, když se 67% jeho účastníků vyslovilo pro spojení s Československem.

V samém závěru války se politicky probudili také Rusíni v Uhrách. Nezávisle na sobě vytvořili několik tzv. národních rad, jež formulovaly vlastní politické požadavky. Objevily se tak požadavky na rusínskou autonomii v rámci nově demokratizovaného Maďarska, na spojení s Ruskem či nově vyhlášeným ukrajinským státem. Vyskytlo se také několik efemérních pokusů o vytvoření nezávislého rusínského státu. Ve značně nepřehledné a rychle se měnící geopolitické situaci na přelomu let 1918/19 se nakonec jako nejschůdnější varianta ukázalo spojení Rusínů s Československým státem.

Na základě příslibu poskytnutí co nejširší všestranné autonomie se pak pro spojení s Československem na společném jednání v Užhorodě v květnu 1919 vyslovili zástupci amerických i domácích Rusínů.

Toto rozhodnutí posléze potvrdila také mírová konference v Paříži, když jej zahrnula do mírových smluv Saintgermainské (září 1919) a Trianonské (červen 1920). Československá republika potvrdila připojení Podkarpatské Rusi – jak znělo nové označení tohoto území – v ústavě přijaté v únoru 1920.

Zavedení příslibené autonomie však bylo opakovaně odkládáno. Jako argument pro tyto odklady sloužila československé vládě celková nezralost místních poměrů – a to jak kulturních, sociálních, politických i hospodářských. Dalším, oficiálně nepřiznaným důvodem odkladu rusínské autonomie však byla též obava z posilování autonomistických (resp. separatistických) tendencí Němců, Maďarů, Poláků či dokonce Slováků.

Ačkoliv tyto výhrady ze strany československých úřadů byly z velké části oprávněné (vysoká negramotnost, přetrvávající chudoba a s tím související pomalé vytváření pout místních lidí k novému státu), odklad autonomie způsobil rozčarování mezi rusínskou kulturní a politickou elitou, a ve svém důsledku posílil růst odstředivých tendencí mezi Užhorodem a Prahou.

Téma vztahu Československa a Podkarpatské Rusi nepovažuji ani zdaleka za vyčerpané, a rád bych se mu věnoval i nadále.

6. Summary

The aim of this bachelor thesis was to identify the processes which led to the fact, that Carpathian Ruthenia became, after First World War, a part of newly established Czechoslovak Republic.

It describes the situation of Ruthenians in the Kingdom of Hungary before 1918, including their own struggle for recognition of national rights. We could have seen that many Ruthenians preferred to emigrate to evade the repression by the Hungarian government, which does not recognize their cultural, political and even national requirements. Most of these emigrants settled in the United States, where they found better conditions for successful development of the Ruthenian national movement. Because of this, the Ruthenians in the US could later play a decisive role, when the question of self-determination or even independence became more actual, owing to a political developments during the First World War. Through contacts with American Slovaks, Ruthenians were involved in a project of creating a new state in the Central Europe – Czechoslovakia. A widespread autonomy was promised to them.

But events during the last months of 1918 created a new situation also in Central Europe. Ruthenian intelligentsia formed several national councils which made their own proposals (pro-Hungarian, pro-Russian or pro-Ukrainian). Since the international situation was quite confusing, because of many different rebellions, Czechoslovak solution became soon very acceptable.

At a joint meeting of local and American Ruthenian leaders held on 8 May 1919 in Uzhgorod, the Central Ruthenian National Council was formed as the new representative of Ruthenian interests. Delegates then declared their common decision – to unite with Czechoslovakia. The decision was confirmed by Peace Conference in Paris. Specifically, the fact of unification was included in the Treaty of Saint-Germain-en-Laye

(signed on 10 September 1919) and later also in the Treaty of Trianon (signed on 4 June 1920). It was also confirmed in the new Czechoslovak Constitution, which was adopted by the National Assembly on 29 February 1920.

7. Seznam použitých pramenů

Neperiodická literatura

GABRIEL, František. Přehled vývoje sociálně-hospodářských poměrů na Podkarpatské Rusi v minulosti. In *Podkarpatská Rus : Sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi*. Bratislava : Podkarpatoruské nakladatelství, 1936. s. 43-52.

HADŽEGA, Vasil. Přehled církevních dějin na Podkarpatské Rusi. In *Podkarpatská Rus : Sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi*. Bratislava : Podkarpatoruské nakladatelství, 1936. s. 270-278.

HARAKSIM, Ľudovít. *K sociálnym a kultúrnym dejinám Ukrajincov na Slovensku do roku 1867*. Vydanie prvé. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961. 204 s.

HATALÁK, Petr. *Jak vznikla myšlenka pripojiti Podkarpatskou Rus k Československu*. Užhorod : [s.n.], 1935. 38 s.

IRMANOVÁ, Eva. *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Ústí nad Labem : Albis international, 2002. 409 s. ISBN 80-86067-62-7.

KOLÁŘ, František. Podkarpatská Rus na pařížské mírové konferenci. In *Česko-slovenská historická ročenka 1997*. Vladimír Goněc (ed.). 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1997. s. 61-69 . ISBN 80-210-1701-5.

KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 602 s. ISBN 80-7106-405-x.

KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 422 s. ISBN 80-7106-267-7.

KOVTUN, Jiří. *Masarykův triumf : Příběh konce velké války*. Vydání druhé. Praha : Odeon, 1991. 537 s. ISBN 80-207-0283-0.

KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Vydání první. Praha : Argo, 2005. 1109 s. ISBN 80-7203-612-2.

MASARYK GARRIGUE, Tomáš. *Světová revoluce : Za války a ve válce 1914 – 1918*. 1. vydání. Praha : Masarykův ústav AV ČR a Ústav T. G. Masaryka, o. p. s., 2005. 639 s. ISBN 80-86495-27-2, ISBN 80-86142-17-5.

POP, Ivan. *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. První vydání. Praha : Libri, 2005. 534 s. ISBN 80-7277-237-6.

POP, Ivan. *Podkarpatská Rus : osobnosti její historie, vědy a kultury*. První vydání. Praha : Libri, 2008. 311 s. ISBN 978-80-7277-370-1.

POP, Ivan. *Stručná historie států. Podkarpatská Rus*. První vydání. Praha : Libri, 2005. 190 s. ISBN 80-7277-261-9.

PRAŽÁK, Richard. Česko-maďarské vztahy. In KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. s. 432-502. ISBN 80-7106-405-x.

RAUŠER, Alois. Připojení Podkarpatské Rusi k Československé republice. In *Podkarpatská Rus : Sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi*. Bratislava : Podkarpatoruské nakladatelství, 1936. s. 60-72.

Statistická příručka Republiky Československé. II.. Redigoval František Bíbl, Sestavil Státní úřad statistický. Praha : [vl.n.], 1925. Část druhá: Data retrospektivní, 172 s.

ŠVORC, Peter. *Zakletá zem : Podkarpatská Rus 1918-1946*. Vydání první. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 318 s. ISBN 978-80-7106-754-2.

ZAHRADNÍČEK, Tomáš. *Jak vyhrát cizí válku : Češi, Poláci a Ukrajinci 1914-1918*. Vydání první. Praha : ISV nakladatelství, 2000. 250 s. ISBN 80-85866-65-0.

ŽUPAN, Jevgenij. Vliv ČSR na rozvoj demokracie na Podkarpatské Rusi mezi dvěma světovými válkami. In *Vznik ČSR 1918 a Podkarpatská Rus : (Sborník z mezinárodní konference v Praze)*. Miroslav Balcar. Praha : Česká expedice, 1999. s. 7-18. ISBN 80-85281-61-9.

Periodická literatura

IRMANOVÁ, Eva. Konec starého světa. *Slovanský přehled*. 2001, roč. 87, č. 4, s. 415-449.

MAGOCSI, Robert Paul. The Ruthenian Decision to Unite with Czechoslovakia. *Slavic Review*. June 1975, Vol. 34, No. 2, s. 360-381. Dostupný také z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/2495193>>.

PEJŠA, Robert. Autonomie Podkarpatské Rusi jako politicko-právní problém v prvních letech existence Československé republiky 1919-1921. *Moderní dějiny*. 2006, č. 14/2006, s. 125-178. ISSN 1210-6860.

Internetové zdroje

HORBAL, Bogdan. *The Rusyns - Rusyn* [online]. 2009 [cit. 2011-05-11]. Lemko Republic of Florynka/Ruska narodna respublika Lemkiv. Dostupné z WWW: <<http://www.rusyn.org/hisflorynka.html>>.

HORBAL, Bogdan. *Carpatho-Rusyn Knowledge Base* [online]. 2009, 4 april 2009 [cit. 2011-05-11]. JAROSLAV KACZMARCZYK (1885-194?). Dostupné z WWW: <<http://www.carpatho-rusyn.org/lemkos/kach.htm>>.

Ministerstvo vnitra České republiky. *Portál veřejné správy České republiky* [online]. 2003 [cit. 2011-05-17]. Zákony - Vyhledávání. Dostupné z WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=508/1921%20Sb.&PC_8411_l=508/1921&PC_8411_ps=10#10821>.

Ministerstvo vnitra České republiky. *Portál veřejné správy České republiky* [online]. 2003 [cit. 2011-05-17]. Zákony - Vyhledávání. Dostupné z WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=102/1922%20Sb.&PC_8411_l=102/1922&PC_8411_ps=10#10821>

Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. *Oficiální webové stránky Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR* [online]. 4. září 2006 [cit. 2011-05-13]. Ústava 1920. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>.

РУСИНЬСКА ОБРОДА НА СЛОВЕНЬСКУ [online]. 2011 [cit. 2011-04-28]. 19-20. storočie. Dostupné z WWW: <http://www.rusinskaobroda.sk/?page_id=385>.

SOVADINA, Jiří. *Moderní dějiny : Vzdělávací portál pro učitele, studenty a žáky* [online]. 02.08.2009 [cit. 2011-05-03]. Čtrnáct bodů prezidenta Wilsona (8.1. 1918). Dostupné z WWW: <<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek-ctrnact-bodu-prezidenta-wilsona-8-1-1918-123/>>.

8. Seznam zkratek

ANRUR – Americká národní rada Uhro-Rusínů (*Amerikanskaja narodnaja rada Uhro-Rusinov*)

CRNR – Centrální ruská národní rada (*Centralnaja Russkaja Narodnaja Rada*)

ČSR – Československá republika

USA – Spojené státy americké (*United States of America*)

ZULR – Západoukrajinská lidová republika (*Західноукраїнська Народна Республіка*)

Oblast rusínského osídlení ve střední Evropě

Rusínské etnografické skupiny

[%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_%D1%81%D1%83%D0%B1%D1%8D%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%8B.jpg&filetimestamp=20080321210538](#)

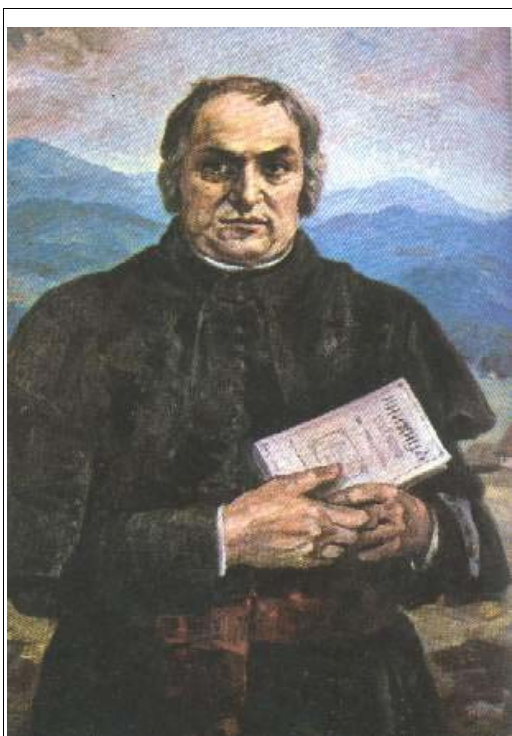
Západoukrajinská lidová republika (1918 - 1919)

Lemko-rusínská republika (1918 – 1920)

Alexandr Duchnovič (1803 – 1865)

Převzato z *Wikimedia Commons*,
[http://ru.wikipedia.org/wiki/
%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Olek
sandr_Dukhnovych.jpg](http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Oleksandr_Dukhnovych.jpg)

Adolf Dobrjanskyj (1817 - 1901)

Adolf U. Dobrjanskyj

Převzato z *Wikimedia Commons*,
[http://de.wikipedia.org/w/index.php?
title=Datei:DobrianskyAdolf
%281885%29.jpg&filetimestamp=20090612
192852](http://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Datei:DobrianskyAdolf%281885%29.jpg&filetimestamp=20090612192852)